

Opinnäytetyö (AMK)
Sosiaali-alan koulutusohjelma
Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö
2012

Heta Pöyliö

PERHEKUNTOUTUS PERHEIDEN HYVINVOINTIA EDISTÄMÄSSÄ

– Tukikoti Sylin perhetukiyksikön
toimintasuunnitelman kehittäminen

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma | Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö

2012 | 49+1

Eeva Timonen-Kallio

Heta Pöyliö

PERHEKUNTOUTUS PERHEIDEN HYVINVOINTIA EDISTÄMÄSSÄ – Tukikoti Sylin perhetukiyksikön toimintasuunnitelman kehittäminen

Tämä opinnäytetyö on toteutettu kehittämishankkeena osana Tukikoti Syli Oy:n perhekuntoutuksen suunnittelu- ja käynnistämisen prosessia. Tukikoti Syli on yksityinen lastensuojelun sijaishuollon palveluita tarjoava yritys, joka on käynnistämässä perhekuntoutusta Syli Kaarinaan. Kehittämishanke käynnistyi syksyllä 2011, ja tavoitteina oli suunnitella ja kehittää Sylin perhekuntoutustoimintaa. Kehittämistehtävänä oli luoda perhetukiyksikön toimintasuunnitelma yhdessä Syli Kaarinan kehittämistyöryhmän kanssa. Toimintasuunnitelma on yrityksen asiakirja, joka kuvaa toiminnan vaiheita ja sisältöä.

Perhekuntoutus on tavoitteellista ja intensiivistä kuntoutusta, johon osallistuu koko perhe. Se voidaan toteuttaa lastensuojelulain mukaisesti osana avohuollon tukitoimia ja täten se on vapaaehtoista. Perhekuntoutuksella pyritään tukemaan ja vahvistamaan perheen omia voimavaroja ja edistämään perheenjäsenten hyvinvointia ja elämänhallintaa. Perhekuntoutusta pidetään useimmiten perheiden viimeisenä vaihtoehtona ennen huostaanottoa, koska useita tukitoimia on jo kokeiltu tuloksetta. Perhekuntoutus on aina suuri interventio perheen arkeen ja se vaatiikin perheeltä sitoutumista ja motivaatiota.

Kehittämishankkeessa työryhmätyöskentely toimi pääasiallisena kehittämismenetelmänä. Kehittämistyöryhmä kokoontui säännöllisesti ja työsti toimintasuunnitelmaa. Benchmarkingin ja henkilökuntakokouksen avulla saatiin uutta tietoa kehittämishankkeeseen. Perhetukiyksikön toimintasuunnitelma sisältää kuvaukset toimintaympäristöstä, perhekuntoutuksen sisällöstä, asiakasperheistä, kuntoutusverkostosta ja menetelmistä, vanhemmuudesta, henkilöstöstä sekä dokumentoinnista. Toimintasuunnitelma toimii pohjana perhekuntoutukselle ja ohjaa työntekijöiden työskentelyä.

ASIASANAT:

Lastensuojelu, lapsiperheet, perhekuntoutus, perheiden hyvinvointi, toimintasuunnitelma

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree Programme in Social Services | Child care, youth and family work

2012 | 49+1

Eeva Timonen-Kallio

Heta Pöyliö

FAMILY REHABILITATION IMPROVING THE WELFARE OF FAMILIES – Developing the plan of action for the family rehabilitation unit in Tukikoti Syli

This thesis has been carried out as a part of the planning and development project of family rehabilitation in Tukikoti Syli Oy. Tukikoti Syli Oy is a private company which provides the services of foster care and is starting family rehabilitation at their department in Kaarina. The development project started in the fall of 2011 and the aims were to plan and to build up family rehabilitation for Tukikoti Syli. The developing task was to create the plan of action for the family rehabilitation unit together with the development team in Syli Kaarina. The plan of action is the document of company which describes the stages and the content of the operation.

The family rehabilitation is comprehensive and intensive rehabilitation for the whole family. According to the child welfare law family rehabilitation is a part of the non-institutional care and therefore it is voluntary. Family rehabilitation supports and strengthens families' resources and promotes their welfare and life management. Family rehabilitation is usually considered as the last option before taking the children into custody because these families have already had several measures of support without sufficient results. Family rehabilitation is always an enormous intervention into the family life and it requires a lot of commitment and motivation.

The primary development method in the project was small-group work that extended through the entire process of the project. Development team gathered regularly to work with the plan of action. With the help of benchmarking and staff meeting new information from different perspectives to the development project was obtained. The plan of action of the family rehabilitation unit contains the descriptions from the content, customer group, rehabilitation network and methods of family rehabilitation, parenthood, human resources and documentation. The plan of action serves as the base for the family rehabilitation.

KEYWORDS:

Child protection, family rehabilitation, families with children, welfare of families, plan of action.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	8
2.1 Toimintaympäristö, tausta ja tarve	8
2.2 Tavoitteet ja kehittämistehtävä	9
3 LAPSI- JA PERHEKOHTAINEN LASTENSUOJELU	10
3.1 Perheiden hyvinvointiin vaikuttavat tekijät	10
3.2 Lastensuojelu Suomessa	11
3.3 Lastensuojelun asiakkuus	14
3.4 Avohuollon tukitoimet	15
4 PERHEKUNTOUTUS AVOHUOLLON TUKITOIMENA	18
4.1 Lastensuojelullinen perhekuntoutus	18
4.2 Perhekuntoutuksen asiakaslähtöiset tavoitteet	19
4.3 Työmenetelmät perhekuntoutuksessa	20
5 PERHEIDEN ASiantuntijuus perhekuntoutuksessa	22
5.1 Aito kohtaaminen ja myönteinen vuorovaikutus	22
5.2 Riittävän hyvä vanhemmuus	24
5.3 Lapsen etu ja osallisuus	26
6 KEHITYSPROJEKTIN KUVAUS	28
6.1 Hankkeen kokonaiskuvaus	28
6.2 Kehittämistyöryhmän dialoginen keskustelu	30
6.3 Benchmarking -puhelut	32
6.4 Henkilökuntakokous – työyhteisön osallistaminen	34
6.5 Kehittämishankkeen dokumentointi	35
7 TOIMINTASUUNNITELMAN KEHITTÄMINEN KÄYTÄNNÖSSÄ	37
7.1 Toimintasuunnitelman käyttötarkoitus	37
7.2 Suunnitteluvaihe	38
7.3 Työstämisvaihe	39
7.4 Viimeistelyvaihe	41

8 POHDINTA	42
8.1 Perhekuntoutuksen rooli sosiaalialalla	42
8.2 Kehittämisprosessin arviointi	43

LÄHTEET	46
----------------	-----------

LIITTEET

Liite 1. Perhetukiyksikön toimintasuunnitelman sisällysluettelo

KUVIOT

Kuvio 1. Kehittämishankkeen prosessikuvaus.	29
Kuvio 2. Toimintasuunnitelman kirjoitusprosessi	40

1 JOHDANTO

Lasten suojelu on keskeinen kansalaisia ja yhteiskuntaa ohjaava arvo (Hurtig 2010, 237). Lasten ja nuorten hyvinvointia tarkastelevissa tutkimuksissa todetaan, että hyvinvointi ja pahoinvointi ovat yhteydessä lasten kehitysympäristöön, ja ongelmat kasaantuvat usein samoille perheille (Olsson ym. 2010, 279–280). Ennaltaehkäisevämpi ja perhettä tukevampi lähestyminen lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi vaatii siirtymistä perheen voimaantumisen ja vanhemmuuden tukemiseen ja ohjaamiseen (Beckett 2003, 125–126). Painopisteen siirtäminen ennaltaehkäisevämpään lastensuojeluun sekä huostaanottojen väheneminen ovat määritellyt valtakunnallisiksi tavoitteiksi Jyrki Kataisen hallituksen hallitusohjelmassa (Valtioneuvoston kanslia 2011, 62).

Perhekuntoutus on usein se viimeinen avohuollon tukitoimi tilanteessa, jolloin on jo kokeiltu monenlaisia tukivaihtoehtoja, mutta huostaanoton kriteerit eivät täyty. Perhetyön osaaminen tulee painottumaan lastensuojelun kentällä kaikissa palveluissa niin ennaltaehkäisevässä toiminnassa kuin perheen jälleenyhdistämisprosessissakin. Perhekuntoutus ja perheiden kanssa tehtävä työ ovat avainasemassa lastensuojelun ja perhetyön palvelujärjestelmässä.

Tämä opinnäytetyö on toteutettu kehittämishankkeena. Tukikoti Syli Oy:n toimitusjohtaja Katri Kivilinna tarjosi opinnäytetyön toimeksiantoa syksyllä 2011. Kehittämishankkeen tavoitteina oli suunnitella ja kehittää Tukikoti Sylin perhekuntoutusta, ja kehittämistehtävänä oli luoda perhekuntoutuksen toimintasuunnitelma yhdessä Syli Kaarinan kehittämistyöryhmän kanssa. Tukikoti Syli Oy on yksityinen lastensuojelun sijaishuoltopalveluita tarjoava yritys. Se tarjoaa sijoituspaikan yhteensä 14 lapselle ja nuorelle kahdessa eri yksikössä, Turussa ja Kaarinassa. Perhekuntoutuksen suunnittelu- ja käynnistämisprosessi alkoi syksyllä 2011 ja kesti yhteensä seitsemän kuukautta. Kehittämishankkeen tuotoksena syntynyt toimintasuunnitelma on yrityksen asiakirja, jonka sisältöä ei viranomaisilta ole tarkkaan määritellyt. Siinä voidaan kuvata muun muassa toiminnan vaiheet, sisältö ja asiakaskunta.

Perhekuntoutuksen suunnittelua ja käynnistämistä varten muodostettiin kehittämistyöryhmä, joka kokoontui säännöllisesti. Kehittämistyöryhmä koostui vaihtelevasti 2–3 jäsenestä, mutta minä ja toimitusjohtaja Kivilinna olimme pysyviä jäseniä koko kehittämisprosessin ajan. Kehittämismenetelmänä työryhmätyöskentely toimi pääasiallisena menetelmänä kehittämishankkeen koko prosessin ajan. Benchmarking -puheluiden ja Syli Kaarinan henkilökuntakokouksen avulla saatiin uutta tietoa ja erilaisia kehittämisenäkökulmia toimintasuunnitelman sisältöön ja rakenteeseen.

Kehittämishankkeen tuotoksena syntynyt toimintasuunnitelma sisältää kuvaukset perhekuntoutuksen sisällöstä, tavoitteista ja menetelmistä, asiakaskunnasta, henkilökunnasta, kuntoutusverkostosta ja perhekuntoutuksen dokumentoinnista. Toimintasuunnitelma toimii perhekuntoutusta ohjaavana asiakirjana Sylissä. Se kuuluu myös osaksi lupaprosessia, koska sen tietyt osat tulee liittää lupahakemukseen. Kehittämishankkeen päättyessä ja opinnäytetyön valmistumisajankohtana Sylin perhekuntoutus ei ollut vielä käynnistynyt.

Opinnäytetyön raportti koostuu kolmesta osasta: tietoperustasta, kehittämishankkeen kuvauksesta ja toimintasuunnitelman luomisprosessista. Koska Tukikoti Sylin perhekuntoutus on avohuollon tukitoimena järjestettävää palvelua, olen kuvannut hyvinvointia avohuollon näkökulmasta. Ennaltaehkäisevän lastensuojelun painottaminen ja perheiden oman asiantuntijuuden korostaminen yhteiskunnassa näkyvät myös opinnäytetyössä.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Toimintaympäristö, tausta ja tarve

Tukikoti Syli on yksityinen lastensuojelun sijaishuoltopalveluita tarjoava yritys, joka tarjoaa sijoituspaikan 14 alle 18 -vuotiaalle lapselle ja nuorelle kahdessa eri yksikössä, Turussa ja Kaarinassa. Sijoitus tapahtuu joko avohuollon tukitoimena tai huostaanottona. Sylissä eletään säännöllistä arkea, johon kuuluu niin koulu- ja kotitöistä huolehtiminen kuin erilaiset harrastukset, retket ja juhlat. Ennustettava päivä- ja viikkorytmi ja Sylin säännöt luovat sijoitettujen lasten elämään turvallisuutta.

Syli perusti toisen sijaishuollon yksikön Kaarinaan syksyllä 2012. Samassa rakennuksessa on erillinen asunto, jota suunniteltiin perhekuntoutuskäyttöön. Lastenkodin toiminta lähti käyntiin syksyllä 2012 ja samalla haluttiin käynnistää myös perhekuntoutuksen käynnistämisen prosessi. Koska olin työskennellyt Tukikoti Sylissä jo parin vuoden ajan ja kiinnostunut perheiden kanssa tehtävästä työstä, pyysi Sylin toimitusjohtaja tekemään opinnäytetyötä perhekuntoutuksen kehittämistyöryhmän jäsenenä.

Perheiden kanssa tehtävää työtä painotetaan tällä hetkellä kaikissa sosiaalipalveluissa päivähoidosta korjaavaan lastensuojeluun. Monen kunnan talous on ongelmassa, jolloin tarvitaan uusia tehokkaampia ratkaisuja perheiden elinolojen parantamiseen ja hyvinvoinnin tukemiseen. Lastensuojelun kentällä tähän tarpeeseen on vastattu muun muassa perhekuntoutuksen avulla ja sen tarve ja käyttö kasvaa koko ajan. Ennaltaehkäiseviin tukitoimiin ja perheiden yhdistämiseen painottaminen pakottavat keksimään uusia ratkaisuja perheiden tukemiseen. Perhekuntoutusta pidetään usein viimeisenä tukitoimena, koska se on merkittävä interventio perheen arkeen ja se on intensiivisyytensä takia kallista kunnille. Toisaalta intensiivisyys on se tekijä, joka tekee perhekuntoutuksesta toimivan tukimuodon. Siinä voidaan pureutua perheen tilanteeseen ja arjen ongelmakohtiin läheltä ja tiiviisti.

2.2 Tavoitteet ja kehittämistehtävä

Opinnäytetyön tavoitteina oli suunnitella ja kehittää Tukikoti Syli Oy:n perhekuntoutustoimintaa. Perhekuntoutustoiminnan käynnistäminen aloitettiin syksyllä 2011, ja opinnäytetyö on osa vuoden kestänyttä palvelun käynnistämiseen liittyvää suunnittelu- ja kehittämistyötä.

Opinnäytetyön kehittämistehtävänä oli luoda perhekuntoutuksen toimintasuunnitelma Tukikoti Sylin perhetukiyksikköön osallistumalla Syli Kaarinan työntekijöistä muodostetun kehittämisryhmän toimintaan yhtenä työryhmän jäsenenä. Toimintasuunnitelma sisältää tiedot muun muassa toimintaympäristöstä, palvelun sisällöstä ja asiakaskunnasta. Toimintasuunnitelma toimii pohjana perhekuntoutukselle ja on koko Tukikoti Syli Oy:n työyhteisön käytössä.

3 LAPSI- JA PERHEKOHTAINEN LASTENSUOJELU

3.1 Perheiden hyvinvointiin vaikuttavat tekijät

Vuoden 2010 lopussa Suomessa oli yhteensä 582 000 lapsiperhettä, joissa asui keskimäärin 1,84 alaikäistä lasta. Kahden vanhemman perheitä oli selvästi enemmän, kun taas yksinhuoltajaperheitä noin 20 prosenttia. (Tilastokeskus 2011.) Todennäköisyys, että lapsi elää työttömässä kotitaloudessa, jossa kukaan ei käy töissä oli Suomessa 2,1 prosenttia vuonna 2001. Alle kouluikäisillä todennäköisyys oli suurempi, ja yksinhuoltajien lapsilla huomattavasti suurempi verrattuna muihin kotitaloustyyppeihin. Silti Suomessa työttömän yksinhuoltajan kanssa asuvien lasten osuus on matalampi kuin muissa maissa. (Härkönen 2005, 113–114.)

Hyvinvoinnin päätekijöitä ovat perheen elinolot, yhteisyysuhteet ja maailmaan orientoituminen. Lasten elinolot määrittyvät vanhempien mukaan, koska he vastaavat perheen resurssien käytöstä. Yhteisyysuhteet eli läheissuhteet ovat lapsuudessa elintärkeitä suotuisten kiintymyssuhteiden muodostamisen vuoksi. Maailmaan orientoitumisessa on kyse suhteesta itseän ja muihin. Sillä tarkoitetaan osallistumista oman ja yhteisen elämän päätöksiin ja toimiin sekä mahdollisuutta mielekkääseen työhön ja vapaa-aikaan. Kokemus hyvinvoinnista vaatii kaikkien kolmen ulottuvuuden tarpeiden tyydytystä, mutta myös tunteet vaikuttavat suuresti siihen miten ihminen kokee voivansa. (Bardy 2009, 36–38.)

Perheiden sosiaaliset verkostot, suhteiden ylläpidon tiiviys ja perheen suhteet verkostoon vaihtelevat perheiden välillä. Luottamukselliset suhteet antavat tukea arkeen ja vaihtelua päivärytmiin sekä vahvistavat vanhempien kasvua persoonallisuuden ja sosiaalisuuden kannalta. Perheille, joilla on hyvä elintaso kumuloituu positiiviset asiat, joihin sosiaalinen tukiverkostokin kuuluu. Mitä vähemmän perheellä on sosiaalista tukea perheen ulkopuolelta, sitä enemmän heillä on suhteita viranomaisiin kuten sosiaalitoimeen. (Törrönen 2010, 27–28; 34.)

Suomen Kuntaliiton vuonna 2010 tekemän selvityksessä nousi esiin, että lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmissa ympäri Suomen lapsiin liittyviä huolia olivat useimmin oppimisvaikeudet, päihteiden käyttö sekä lapsen tai nuoren vähäinen kiinnostus osallistua itseä koskeviin ratkaisuihin. Mielenterveys ja nuorisotyöttömyys olivat erityisesti nuoriin liittyviä huolenaiheita. Lapsiperheiden arjen kuormittavuus ja perheristiriidat aiheuttivat ongelmia. Vanhemman jaksaminen, vanhemmuustaidot, vuorovaikutuksen ongelmat, vanhemman mielenterveys- ja päihdeongelmat sekä toimeentulovaikeudet olivat suurimpia vanhempiin liittyviä huolia. (Suomen Kuntaliitto 2012.)

Koska sosiaalipalveluilta edellytetään tehokkuutta ja kustannusten laskua, myös julkisista hyvinvointipalveluista leikataan ja samalla lisätään perheiden omaa vastuuta lapsista. Lapsen fyysiselle ja psyykkiselle hyvinvoinnille merkittävää lapsen elinoloissa ovat aineelliset tekijät (asuinympäristö, harrastukset, työllisyys, taloudellinen tilanne), palvelut sekä perheen henkinen ilmapiiri. (Törrönen 2010, 16; 18.) Perheiden hyvinvointia voi horjuttaa ongelmat asumisessa, työssä tai ihmissuhteissa. Myös päihde- ja rahaongelmat sekä ongelmat lasten elämissä ja kasvatuksessa tuottavat huolia perheessä. (Ghate & Hazel 2002, 80–81.)

Perheen hyvinvointia edistävät joustavuus, lämpö, läheisyys, rakkaus ja sen osoittaminen sanoin ja teoin. Hyvinvointiin vaikuttaa myös perheenjäsenten avoimet ja välittömät suhteet, mikä mahdollistaa vaikeista asioista puhumisen. Vanhemman on hyvä kertoa vaikeuksista lapselle huomioiden lapsen ikätason. Oikea tieto suojaa lasta murehtimiselta, mutta liika vastuu vaurioittaa lasta. (Hankonen & Jokimäki 2012, 6.)

3.2 Lastensuojelu Suomessa

Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu tarkoittaa lastensuojelulain mukaisten tukitoimien ja palveluiden antamista yksin lapseen kohdistuvana, vanhemmille, huoltajille ja perheen muille jäsenille. Tällaisia palveluita ovat muun muassa sosiaalityö, avohuollon tukitoimet, kiireellinen sijoitus ja sijaishuolto. (Räty 2010,

4.) Lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsen kehitys ja terveys sekä poistaa niitä vaarantavat tekijät. Tämän saavuttamiseksi voidaan tarvita työskentelevä hyvinvoinnin kaikilla ulottuvuuksilla. Lastensuojelussa tarvitaan luovaa taitoa, jotta ihmissuhteet ja lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus kantaisivat eteenpäin. (Bardy 2009, 41–42.) Kun lapsen terveys ja kehitys vaarantuu niin paljon, ettei peruspalveluilla pystytä auttamaan riittävästi, on lapsi ja perhe lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarpeessa (Heino 2009, 53).

Hallitusohjelmassa painotetaan lastensuojelussa ennalta ehkäiseviä ja varhaisen tuen palveluita, lapsiperheiden kotipalvelua ja vanhemmuuden tuen lisäämistä (Valtioneuvoston kanslia 2011, 62). Lapsiperheiden kotipalveluiden ja perhetyön saamisen mahdollisuudet ovat kuitenkin melkein olemattomat. Palvelun saannin taustalla on usein huoli perheestä. (Pietilä-Hella 2006, 71.) Pääkaupunkiseudulla toteutettiin vuonna 2005 tutkimus, jossa selvitettiin huostaanottojen kriteereitä ja lastensuojelun tilannetta pääkaupunkiseudulla. Tutkimuksessa selvisi, että ennen huostaanottoa perheille oli tarjottu erilaisia avohuollon tukitoimia. Perhekuntoutuksen osuus toteutuneista tukitoimista oli 11 prosenttia, kun taas esimerkiksi perhetyön osuus 37 prosenttia ja kotipalvelun vain 13 %. Kolmasosa perheistä oli saanut alle kolmea eriä tukitoimea, melkein puolet perheistä yli neljää tukitoimea ja kolmasosa vähintään seitsemää eri tukitoimea ennen huostaanottoa. (Myllärniemi 2006, 83–84; 87.)

Peruspalvelut ja ehkäisevä toiminta tuotetaan Suomessa pääosin kunnan omalla tai kuntien yhteisenä toimintana, mutta mitä raskaampia palveluita tarkastellaan, sitä enemmän palveluiden ostaminen lisääntyy. Tämä luo haasteita verkostotyöskentelylle sekä palvelujärjestelmän toimivuuden seurannalle ja arvioinnille. (Suomen Kuntaliitto 2012.) Palveluiden tuottajilla on suuri pohtimisen aihe, miten perheiden muuttuviin tarpeisiin vastataan, kun peruspalvelut eivät enää riitä, ja erityispalvelut kuormittuvat. (Järvinen ym. 2007, 208). Kahdessa kolmesta lastensuojelun asiakastapauksesta arvioitiin lastensuojeluasiakkuuden alkaneen tarpeeksi varhain ja noin 34 prosentissa tapauksista liian myöhään (Heino 2007, 52).

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämissuunnitelman Kaste 2008–2011 hankkeissa kehitettiin lasten, nuorten ja perheiden perus- ja erityispalveluita etsimällä uusia työ- ja toimintatapoja. Näiden avulla asiantuntemus viedään lasten ja nuorten arkiympäristöihin sekä tuetaan lasten ja nuorten terveyttä ja hyvinvointia. Tavoitteina oli kehittää lasten, nuorten ja perheiden palveluita kokonaisuutena, tiivistää eri hallinnonalojen ja toimijoiden yhteistyötä, laajentaa hyvinvointivastuuta päätöksenteossa sekä ehkäistä ongelmia, puuttua niihin nopeasti ja tukea ajoissa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL 2012.)

Lastensuojelun palvelujärjestelmän avulla yhteiskunta pyrkii turvaamaan lasten ihmisoikeuksia ja järjestämään lapsille ja heidän perheelleen apua tilanteissa, jotka voivat uhata lasten hyvinvointia. Lähtökohtana on perheen oikeus apuun ja perheen tarpeisiin vastaaminen mahdollisimman monipuolisesti ja joustavasti. (Hurtig 2010, 238.) Jos lapsen kasvuolosuhteet tai lapsen oma käyttäytyminen vaarantavat vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä, avohuollon tukitoimet eivät ole sopivia tai mahdollisia ja ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi, on huostaanotto viimesijainen interventio perheen tilanteeseen. Sijaishuollon tulee aina olla lapsen edun mukaista. (Heino 2009, 55.) Jos lapsi on välittömässä vaarassa, voidaan lapsi sijoittaa myös kiireellisesti perhehoitoon tai laitoshuoltoon (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417).

Suomen Hallituksen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmassa tavoitteet on asetettu lapsilähtöisen yhteiskunnan, lapsiperheiden hyvinvoinnin edistämisen ja syrjäytymisen ehkäisemisen näkökulmista. Ohjelman tavoitteina ovat muun muassa päätösten lapsivaikutusten arvioinnin kehittäminen, matalan kynnyksen palvelujen ja avoimen toiminnan lisääminen, lapsiperheiden köyhyyden sekä väkivallan vähentäminen, elämäntaitojen edistäminen, osallisuuden lisääminen sekä lasten ja nuorten terveellisten elämäntapojen vahvistaminen. (Valtioneuvoston kanslia 2007, 10–11.)

3.3 Lastensuojelun asiakkuus

Lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun lastensuojeluasia tulee vireille ja sosiaalityöntekijä tekee päätöksen, että asiassa ryhdytään joko kiireellisesti tai tarpeiden arvioinnin jälkeen lastensuojelutoimenpiteisiin (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417). Lastensuojelutarpeen taustalla voi olla tavallisia elämänkriisejä tai erityisen vaativia tilanteita. Ihmissuhteissa tapahtuvat muutokset, uupumus ja yllättävät kriisit, kuten työttömyys, terveysongelmat tai ero voivat synnyttää lastensuojelun tarpeen. (Bardy 2009, 41; Laine ym. 2010, 140.) Asiakasperheet ovat monenlaisia perheitä, kuten yksinhuoltajia, suurperheitä, uusperheitä ja nuoria vanhempia. Vanhempien ammattialat lastensuojelun asiakasperheissä vaihtelevat myös laidasta laitaan. (Laine ym. 2010, 140.)

Lastensuojelun asiakkaina vuonna 2010 oli yhteensä yli 70 000 alle 18-vuotiasta lasta ja nuorta. Määrä on kasvanut edellisvuodesta 11%. Vuonna 2010 koko Suomen 0–17 –vuotiaista lapsista 5,3 % lapsista on tehty lastensuojeluilmoitus ja avohuollon asiakkaina oli 6,7 %. (THL 2011a, 8; 12; 26–27.) Vuonna 2010 Varsinais-Suomessa oli sijoitettu yli 680 lasta laitoshuoltoon eli lastenkotiin, nuorisokotiin, koulukotiin, vastaanottokotiin tai perhekuntoutusyksikköön (THL 2011a, 16–17).

Mikä ja millainen perhe tahansa saattaa kohdata tilanteita, joissa yksittäinen ongelma, kriisi tai niiden kasautuminen vaikeuttaa perheen arkea. Perheiden tilanteet vaihtelevat, jolloin tuen ja avun tarpeetkin vaihtelevat. (Järvinen ym. 2007, 15.) Vuonna 2005 tietyissä Pirkanmaan ja Satakunnan kunnissa tehdyssä selvityksessä ilmeni lastensuojelun asiakkuuden alkavan useimmin, kun lapsi on joko alle 3 –vuotias tai teini-ikäinen (Heino 2007, 24). Lastensuojelun asiakkuuden alkaessa perheiden lasten hoito ei erottunut valtakunnallisesta tilanteesta: noin puolet lapsista olivat päiväkodissa ja puolet kotihoidossa. Pienemmissä kunnissa lapset olivat yleisemmin kotona kuin isommissa kunnissa. (Heino 2007, 27.)

Lastensuojelun asiakkaiden asumismuodot poikkesivat väestön lapsiin verrattuna: tutkimuksen mukaan lastensuojelun asiakasperheiden lapsista melkein puo-

let (45%) asui kerrostaloalueella lähiössä ja 60 % asui vuokra-asunnossa (Heino 2007, 29). Lastensuojelun asiakkaiden vanhempien ikäjakauma oli suuri (16–56 –vuotta), hieman yli puolet lapsista elää jollain tavalla muuttuneessa perherakenteessa ja noin kaksi kolmasosaa asui toisen vanhemman luona (Heino 2007, 33.). Lastensuojelun asiakkaiden vanhemmista melkein puolella lapsista (43%) jommalle kummalle vanhemmalle ei ollut kertynyt työhistoriaa ja 15 % lasten vanhemmista ei ole ollut työelämässä lainkaan. Tämä eroaa valtaväestön työtilanteesta. Lastensuojelun asiakaslapsat asuivat usein köyhässä perheessä: joka toinen perhe oli tai oli ollut toimeentulotukiasiakkaana, kun koko Suomen tilanteeseen verrattuna vain 8,7 % perheistä sai toimeentulotukea vuonna 2010. (Heino 2007, 35–37; THL 2011b, 17.)

Pääkaupunkiseudulla huostaanoton tarvetta aiheuttivat useimmiten perheen elinoloja ja vanhempien tilannetta kuvaavat tekijät kuten päihdeongelmat, vanhempien uupumus, mielenterveysongelmat sekä vaikeudet vuorovaikutuksessa ja vanhemmuudessa. Lapsen psyykinen tai sosiaalinen oireilu, itseä vaarantava käytös, lapsen diagnoosit ja perushoidon puutteet tai kaltoinkohtelu olivat myös huostaanoton syinä. Nuoren ongelmat, kuten kouluvaikeudet, rajattomuus, päihteidenkäyttö ja syrjäytymisriski ovat nuorten kohdalla usein huostaanoton tarpeen taustalla. (Myllärniemi 2006, 63–65.)

3.4 Avohuollon tukitoimet

Lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarkoituksena on tukea ja edistää lapsen kehitystä sekä vahvistaa ja tukea lapsen kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatustilaisuuksia ja -kykyjä. Tukitoimiin tulee ryhtyä viipymättä mikäli lapsen kasvuolosuhteet tai lapsi itse omalla käytöksellään vaarantaa lapsen terveyden tai kehityksen. Lastensuojelun avohuollon tukitoimia ovat taloudellinen tuki, tuki ongelmatilanteen ratkaisemiseksi, tukihenkilö tai -perhe, lapsen kuntoutuspalvelut, perhetyö, vertaistoiminta, loma- ja virkistystoiminta sekä koko perheen sijoitus. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Avohuollon tukitoimet ovat ns. määrärahasidonnaisia sosiaalipalveluita, joiden lähtökohtana on tarveperiaate. Perheellä ei ole siis subjektiivista oikeutta palveluihin, vaan tarveharkinta edellyttää tutkimista, onko asiakas oikeutettu palveluihin tarpeensa puolesta ja onko palvelu hänelle välttämätön ja tarpeellinen. Tukitoimet ovat vapaaehtoisia ja niitä voidaan järjestää vain asiakkaiden suostumuksella. Tukitoimenpiteet riippuvat siitä, minkälaisia ongelmia ja tuen tarpeita tukitoimien avulla pyritään ratkaisemaan. Palvelut ja tukitoimet tulee järjestää niin, että niiden avulla voidaan osaltaan pyrkiä asiakassuunnitelmaan kirjattuihin tavoitteisiin. (Räty 2010, 259–261; 266.) Avohuollon asiakkaista 66 % lapsen tilanteen arvioitiin parantuneen vähän tai selvästi asiakkuuden alkamiseen verrattuna, kun taas huostaanotetuilla lapsilla luku oli 85 % (Heino 2009, 67).

Lastensuojelun avohuollossa tärkeintä on tukea lasta ja perhettä selviytymään itsenäisesti ja arvioida lapsen asemaa perheessä. Lapsen asemaan vaikuttavat muun muassa se, miten vanhemmat huolehtivat lapsen tarpeista ja millainen ilmapiiri perheessä vallitsee. (Forsberg & Linnas 2004, 227.) Lapselle voidaan järjestää yksin tai yhdessä vanhempansa tai huoltajansa kanssa avohuollon tukitoimena tuen tarvetta arvioivaa tai kuntouttavaa perhehoitoa tai laitoshuoltoa. Sijoitus edellyttää lapsen huoltajan ja yli 12 -vuotiaan lapsen suostumuksen sekä sen, että se on tarpeellista lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi, kuntouttamiseksi tai huolenpidon järjestämiseksi. Sijoitukselle on määriteltävä tavoitteet ja arvioitu kesto. Lasta ei saa sijoittaa avohuollon tukitoimena toistuvasti eikä silloin, jos huostaanoton kriteerit täyttyvät. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Koko perheen sijoitus voi olla vaihtoehto myös silloin, kun vanhempaa hoidetaan esimerkiksi päihdeongelman vuoksi päihdehuollon yksikössä. Tällöinkin lapsen hoidosta ja huolenpidosta vastaa lapselle läheinen aikuinen, jotta sijoitus on tarkoituksenmukaista. Avohuollon sijoituksen päättyessä lähtökohtaisesti lapsi palaa sen huoltajan luokse, jolla on oikeus päättää lapsen asuinpaikasta. (Räty 210, 270; 276.)

Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessa perheet olivat käyttäneet sosiaalipalveluita, koska heidät oli ohjattu sinne, palvelusta oli otettu yhteyttä, oli haluttu neuvoja tai haluttu puhua jollekin perheen tilanteesta. Vanhemmat kokivat käytän-

nön avun ja neuvot sekä kotikäynnit hyödyllisiksi. Vanhempien mielestä palvelut tukivat lasten kehitystä, ja työntekijöiden osaaminen ja empaattisuus vaikuttivat myös siihen. (Ghate & Hazel 2002, 145; 148.) Vanhemmat, jotka eivät olleet käyttäneet julkisia sosiaalipalveluita, sanoivat syiksi, että he eivät kokeneet tarvitsevansa tukea tai ohjausta, palvelut eivät tarjonneet mitään mielenkiintoista, ne eivät sopineet itselle/perheelle tai eivät tienneet miten palveluiden asiakkaaksi pääsee. Vanhemmat, jotka olivat tyytymättömiä palveluihin, kokivat, etteivät saaneet käytännön apua tai työntekijät eivät olleet ymmärtäväisiä ja antoivat ristiriitaisia neuvoja. (Ghate & Hazel 2002, 171–172.)

Perheiden joustavuutta ja ongelmanratkaisukykyä voidaan kehittää uskomusten, järjestelymallien ja kommunikaatioprosessien kautta. Perheiden kanssa voidaan tehdä vastoinkäymisistä merkityksellisiä, lisätä koherenssin tunnetta, inspiroida ja rohkaista toimimaan heitä perheen parhaaksi. Positiivisten asioiden nostaminen esiin ja vastoinkäymisistä oppiminen muovaavat perheen uskoksia itsestään ja kyvykkyydestään. Perheen rakenteissa voidaan korostaa keskinäistä tukea ja joustavuutta, toisten tarpeiden, eroavaisuuksien ja rajojen kunnioittamista sekä jatkuvuutta ja ennakoitavuutta tasapainon saavuttamiseksi. Kommunikoinnissa selkeys, tunteiden osoittaminen ja jakaminen sekä ongelmien ratkaisu ja yhteisen päämäärän hahmottaminen yhdessä ovat tärkeitä. (Walsh 2006, 131.)

4 PERHEKUNTOUTUS AVOHUOLLON TUKITOIMENA

4.1 Lastensuojelullinen perhekuntoutus

Kuntoutus on tavoitteellista toimintaa, jolla pyritään parantamaan toimintakykyä ja osallistumismahdollisuuksia. Lastensuojelullinen kuntoutus on harkinnanvaraista ja perustuu lapsen asiakassuunnitelmaan määriteltyihin tuen tarpeeseen, tavoitteisiin ja tukitoimiin. (Pärnä 2010, 42.) Perhekuntoutuksen eri muotoja ovat lastensuojelullinen kuntoutus, vaikeavammaisten lasten kuntoutus sekä lastenpsykiatrinen perhekuntoutus. Lähtökohtana on edistää lapsen turvallisuutta ja hyvinvointia ja tukea arjessa selviytymistä. Lastensuojelullinen kuntoutus voidaan toteuttaa lastensuojelulain mukaisena avohuollon tukitoimena tai osana sijaishuoltoa. (Pärnä 2010, 47). Perhekuntoutus voidaan toteuttaa ns. avohuollon päätepesäkinä, jolloin kuntoutusjakso toimii eräänlaisena tarkistuksena tai mahdollisuuksien kartoituksena ennen ratkaisun tekemistä. Kuntoutus voi olla myös osa huolellista huostaanoton valmistelua, jolla pyritään turvaamaan hyvä sijoitusprosessi. (Hurtig 2010, 240.)

Perhekuntoutuksella tarkoitetaan tavoitteellista kuntoutusprosessia, johon osallistuu koko perhe. Se on myös perheen tukemista eli lapsen hyvän kasvun ja kehityksen vahvistamista yhdessä vanhempien kanssa. Perhekuntoutus on tietoa, ohjausta ja oppimista, vanhemmuuden taitojen harjoittelua ja niiden vahvistamista, asioiden hoitoa ja arjen olosuhteiden järjestämistä sekä perheenjäsenten yhteisten tavoitteiden ja keinojen löytämistä. Perhekuntoutuksessa lasta ja vanhempia kuunnellaan ja lapsen etu huomioidaan kaikissa tilanteissa. (Pärnä 2010, 45; 47.)

4.2 Perhekuntoutuksen asiakaslähtöiset tavoitteet

Perhekuntoutuksen lähtökohtana ovat yksilöllisesti lapsen ja perheen tarpeet. Huomiota kiinnitetään perheen ihmissuhteisiin, sisäisiin vuorovaikutustaitoihin ja lapsen kokemuksiin luottamuksesta, välittämisestä ja hyväksynnästä. Perhekuntoutuksen yleisiä tavoitteita ovat lapsen kehitystä tukevien vuorovaikutustaitojen vahvistuminen, turvallisen lapsuuden ja aikuissuhteen rakentuminen, vanhemmuuden taitojen ja perheen voimavarojen lisääntyminen sekä arjen sujuvuuden ja arkielämätaitojen kehittyminen. (Laine ym. 2010, 138; 143.)

Perheen eri jäsenten tavoitteet voivat erota toisistaan ja perheen voi olla hankala hahmottaa millaisia tavoitteita heidän odotetaan ja toivotaan asettavan (Hurtig 2010, 243). Vanhemmilla on oikeus tietää tarkasti ja selkeästi, mitä heiltä odotetaan, minkä täytyy muuttua ja miten sitä arvioidaan. Tavoitteiden reunaehdot eli vanhempien käsitykset lasten hyvästä, oma halukkuus toimia ja käsitykset keinoista toteuttaa muutosta tulee sopia yhdessä. (Miller & Törrönen 2010, 81.) Tavoitteet elävät ja muotoutuvat alati. Alussa tavoite on epämääräisempi ja riskinä on, että tavoitteet asetetaan viranomaislähtöisesti. Usein perheiden tilanne on niin rankka, ettei perhe osaa ajatella, mihin he haluaisivat muutosta. Perhekuntoutuksessa pyritään asettamaan perheelle mielekkäitä ja realistisia tavoitteita yhdessä perheen kanssa. (Laine ym. 2010, 143.)

Yhteisen toiminnan, keskustelujen ja vuorovaikutuksen vahvistamisen kautta vanhemmat tulevat tietoisemmiksi siitä, miten heidän käyttäytyminsä vaikuttaa lapseen. Vanhemman itseluottamuksen vahvistuminen, luottamuksen syntyminen elämän hallittavuuteen sekä lapsen myönteisten tunnesuhteiden vahvistuminen ovat perhekuntoutuksen keskeisiä tehtäviä. Onnistumiset ja positiiviset muutokset käyttäytymisessä ja arjen toiminnassa kannustavat eteenpäin ja antavat rohkeutta katsoa asioita uudella tavalla ja näkemään uusia mahdollisuuksia. (Miller & Törrönen 2010, 71–72.)

Perhekuntoutuksessa voidaan tukea vanhemman kykyä tukea lapsen kehitystä, huolehtia turvallisuudesta ja perushoidosta sekä nähdä lapsessa hyvää. Vanhemman sensitiivisyys on tärkeää lapsen tunne-elämän tasapainoisen kehitty-

misen kannalta. Sensitiivisyys tarkoittaa kykyä ymmärtää lapsen tunteita ja tukea niiden ilmaisemiseen, kykyä jakaa iloa ja innostusta sekä lohduttaa lasta. Perhekuntoutuksessa voidaan tukea ja harjoitella rajojen asettamista, kriisitilanteissa toimimista, vuorovaikutusta lasten kanssa, arjenhallinnan keinoja sekä kasvatuskäytäntöjä. Kuntoutuksen aikana voidaan edistää myös perheen sosiaalisia verkostoja ja taloudellista tilannetta. (Tapio ym. 2010, 132.)

Perhekuntoutuksen tavoitteena on vahvistaa vanhempien voimavaroja ja lisätä jaksamista, minkä kautta myös vastuunotto lapsesta ja perheen arjesta kasvaa. Perhekuntoutuksessa osallisuus tarkoittaa perheiden mahdollisuutta osallistua kuntoutuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Näin kuntoutuksessa opitut ja harjoitellut asiat siirtyvät arjen taidoiksi ja voimavaroiksi. (Pärnä 2010, 48; 50.) Perhekuntoutuksen kaltainen voimakas interventio ja tuki perheen elämään ja vanhemmuuteen on nähty hyödylliseksi ja tarpeelliseksi tilanteissa, joissa lapsen hyvinvointi on ollut uhattuna vanhemmuuteen tai lapsen arjen sujumiseen liittyvistä syistä (Miller & Törrönen 2010, 70). Lapsen sinnikkyys eli joustavuus ja kyky palautua voimakkaan stressijakson jälkeen auttavat selviytymään. Lapsen tärkeitä tuen lähteitä ovat koulu, ystävät ja perhe. Lapsi tarvitsee hyväksyvää tukea, myönteisen suhteen vähintään yhteen aikuiseen ja, sitä että on toisten lasten keskuudessa suosittu. (Poijula 2008, 149.)

4.3 Työmenetelmät perhekuntoutuksessa

Lastensuojelu on tekojen ja toimenpiteiden lisäksi läsnä olevaa ja arvostavaa vuorovaikutusta, jonka kautta menetelmät muuttuvat toimiviksi (Tulensalo & Ylä-Herranen 2009, 23). Asiakkaan tarpeet ja työskentelylle yhdessä määritellyt tavoitteet ja teema vaikuttavat menetelmien valintaan. Menetelmän valinnassa ja käytössä tulee myös huomioida, mitä asiaa työstetään menetelmän avulla. (Timonen-Kallio 2009, 18.) Toiminnallisten yhteishetkien, kuten arjen askareiden kautta vanhempi voi tunnistaa voimavarojaan ja itsevarmuus lisääntyy. Yhteisten vuorovaikutushetkien avulla vanhemman ja lapsen välinen suhde lähennee. (Saarinen 2009, 73.)

Toiminnallisuus eli tietoinen ja tavoitteellinen tapa harjoitella vuorovaikutusta on osa perhekuntoutusta. Se vahvistaa lasten ja vanhempien osallisuutta. Konkreettiset ja arkeen sovellettavat tunnekokemukset auttavat perhettä eteenpäin. (Miller & Törrönen 2010, 77.) Suunnitelmallisen havainnoinnin avulla voi saada kuvan perheen vuorovaikutuksen tilasta. Tulee kuitenkin muistaa, että havainnoinnissa on aina mukana havainnoijan omaa tulkintaa. Suunnitelmallinen havainnointi sisältää hyvät esivalmistelut ja sitä toteutetaan säännöllisesti. Tulee päättää ketä tai keitä perheenjäsenistä havainnoidaan, mitä asioita havainnoidaan ja milloin. (Vilen ym 2010, 50.)

Perheen tavoitteisiin ja tarpeisiin parhaiten sopivia menetelmiä voivat olla muun muassa perhekeskustelut, retket, verkostotyö, läheisneuvonpito tai video-ohjaus. Toiminnallisten menetelmien kuten taidepajatoiminnan, musiikin ja liikunnan avulla lapsi ilmaisee itseään luonnollisesti, minäkuva vahvistuu ja asioihin saadaan uusia näkökulmia. Toiminnallisten menetelmien kautta voidaan käsitellä asioita, joista on vaikea muuten puhua. (Laine ym. 2010, 154; 158)

Perhekuntoutukseen kehitetyille menetelmille voimavarasuuntautunut dialogisuus on keskeistä. Sen avulla vahvistetaan lapsen ja vanhemman välistä suhdetta myönteisesti sekä autetaan perhettä tunnistamaan omia voimavarojaan. (Pärnä 2010, 49.) Perhekuntoutukseen kehitetyn Vanhemmuuden roolikartan avulla voidaan tukea vanhemmuutta erilaisten roolien kautta. Roolikartassa tarkastellaan vanhemmuutta viiden pääroolin kautta: Huoltaja, Rakkauden antaja, Elämän opettaja, Ihmissuhdeosaaja ja Rajojen asettaja. Vanhemmuuden roolikarttaa voi käyttää esimerkiksi keskustelun ja sanoittamisen apuvälineenä, havainnollistamaan muutostarvetta tai perheen kokonaistilanteen arvioimiseen. (Tapio ym. 2010, 137–138.)

5 PERHEIDEN ASiantuntijuus PERHEKUNTOUTUKSESSA

5.1 Aito kohtaaminen ja myönteinen vuorovaikutus

Kuntoutuminen tapahtuu vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden, ei yksilön elämäntilanteen kautta. Ajatellaan, että ihmisiä tuetaan osallistumaan, jotta he voivat kuntoutua, ei toisin päin. (Pärnä 2010, 43.) Vanhemmuuden tärkeyden ja sen roolien kunnioittaminen on osa lapsen perustarpeiden huomioimista. Vanhemmat haluavat suojella lapsiaan ulkoisilta vaaroilta, ja vanhemman ja lapsen välinen suhde on usein syvä ja pitkäkestoinen. Sen vuoksi vanhemman asiantuntijuuden kunnioittaminen ja huomioiminen ovat tärkeitä lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi ja yhteistyön sujumiseksi. (Beckett 2003, 54–55.)

Kuunteleminen, myönteinen vuorovaikutus ja aito kiinnostus ovat pohja luottamuksen syntymiselle, ja sille, että asiakas tuntee itsensä hyväksytyksi omana itsenään. Heti perhekuntoutuksen alusta lähtien avoin keskustelu ja perheen huolellinen kuuleminen ovat tärkeitä molemminpuolisen luottamuksen ja arvostuksen syntymiselle. Perheen käsitysten ja toivomusten kuuleminen sekä yhteisten tavoitteiden laatiminen ovat perhekuntoutuksen lähtökohtia. Työntekijä tutustuu perheenjäseniin yksilöllisinä ihmisinä, joilla on oma tapa suhtautua kokemuksiin ja elämään. (Miller & Törrönen 2010, 76–77; 83–84.)

Kun tutkitaan, mitä hyvää perheessä on, ja miten sitä voidaan hyödyntää perheen arjen tukemisessa, voidaan rakentaa hyvä vuorovaikutussuhde perheen kanssa sekä antaa perheelle mahdollisuus oman asiantuntijuuden ja hyvinvoinnin lisäämiseen. Kun perheen arvoista, unelmista ja onnistumisen kokemuksista keskustellaan, pystytään nostamaan perheen toimivat ja myönteiset tekijät esiin sekä työskennellä niistä käsin. Tällöin vaihdetaan näkökulmaa ongelmien korjauksesta osaamisen tutkimiseen, mutta ei suljeta ongelmia ulkopuolelle. Tarkoituksena on löytää tasapaino perheen omista arvoista käsin. (Hansen 2004, 11–14.)

Auttamistilanteessa painottuu emotionaalinen kohtaaminen, todellinen läsnäolo ja ymmärtäminen. Siinä tarvitaan hienovaraista lähestymistä, jolla tuetaan ihmisen itsetuntoa ja sisäisen voiman tunteen vahvistumista. Ihmisellä on tarve selviytyä yksin, jotta voi hyväksyä itsensä. (Pesonen 2006, 158.) Perheen kanssa työskennellessä vanhempien kanssa nostetaan esiin myös kielteiset teot ja tunteet, minkä kautta niistä tulee käsiteltäviä ja niistä voidaan päästä eteenpäin. Työntekijän aito arvostus ja kunnioitus ihmisten vaikeuksia kohtaan lisäävät perheen luottamusta. (Miller & Törrönen 2010, 76–77.)

Perhekuntoutuksen interventio herättää monenlaisia tunteita perheissä. Se voi motivoida perhettä muutokseen, pakottaa pelon alla puolustautumaan tai antaa helpotuksen tunteen, kun perhe tulee kuulluksi. (Miller & Törrönen 2010, 70.) Kiinnostuneisuus, tasavertaisuus ja ihmisen kokonaistilanteen ymmärtäminen mahdollistavat autettavan itsensä hyväksymisen. Kun perheen jäsenet kokevat tulleensa hyväksytyiksi tilanteessaan, he pystyvät ottamaan apua vastaan. Kriisin merkityksen ymmärtäminen koko perheen ja sen jäsenten näkökulmasta sekä myönteinen yhteys auttajan ja perheen välillä ovat lähtökohtia auttamiselle. Kun ihminen hyväksyy itsensä, hän uskoo mahdollisuuksiin, tuntee itsensä tarpeelliseksi, hyväksyy elämäntilanteensa ja hänellä on toivo ja halu selviytyä. (Pesonen 2006, 159–160; 162.)

Vaikka vaikeisiin asioihin valmistaudutaan, voi vastaan tulla vaikeasti puheeksi otettavia asioita, joihin on pakko puuttua. Vaikeat asiat tulee ottaa puheeksi välittömästi, jolloin tapahtuma on muistissa ja asiayhteys ymmärrettävissä. Puheeksi ottaminen edellyttää avoimuutta ja selkeyttä. Se on aina väliintulo, joka käynnistää ongelmanratkaisuprosessin. Perheenjäsenillä tulee olla mahdollisuus palata aiheeseen; tapahtunut halutaan nähdä konkreettisena ja yksinkertaisena, hallittavana asiana. (Laine 2010, 189–191.)

Dialogisessa lastensuojelutyössä on luotettava asiakkaan kyvykkyyteen ja haluun pohtia vanhemmuutta ja suhdetta lapseen. Epävarmuuden ja keskeneräisyyden sietäminen ja perheiden omien ratkaisujen arvostaminen ovat erittäin tärkeitä. Työntekijän tulee sietää, ettei tilanne ole hallittavissa päätöksistämme huolimatta. Henkilökohtaisuus mahdollistaa inhimillisyyden ja läheisyyden osak-

si ammatillista roolia, mutta se voi olla haastavaa ja asiantuntijan rooli voi vaikeassa vuorovaikutussuhteessa toimia turvamuurina. Mitä enemmän ihmisten elämään puuttuu, sitä enemmän pitää myös olla tilaa myötätunnolle (Tulensalo & Ylä-Herranen 2009, 25, 27; 29).

5.2 Riittävän hyvä vanhemmuus

Lapsen huoltajan eli vanhemman tai muun huollosta vastaavan henkilön tulee turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen iän ja kehitystason mukaisesti huomioiden lapsen yksilölliset tarpeet ja toivomukset. Läheiset ihmissuhteet vanhempiin sekä virikkeellinen kasvuympäristö on pyrittävä turvaamaan, ja lapsen tulee saada osakseen ymmärrystä, turvaa ja hellyyttä. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.) Vanhemmalla on perheessä vastuu huolehtia myös toimeentulosta, asumisolosta, palveluiden käyttämisestä sekä tukiverkostosta (Beckett 2003, 100).

Myös lastensuojelulaki määrittää, että vanhemmalla on ensisijainen vastuu lapsen kasvun ja kehityksen turvaamisesta. Lasten ja perheiden kanssa työskentelevien tulee tukea perheitä kasvatustehtävässä, tarjota apua riittävän varhain ja tarvittaessa ohjata perhe lastensuojelun pariin. Lastensuojelun tulee tukea vanhempia ja huoltajia lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluita ja tukitoimia. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Lapsi tarvitsee ennakoitavan ja vastavuoroisen kasvuympäristön, minkä lähtökohdaksi on luottamus ja turvallisuus. Vakaat perheolot ja ihmissuhteet, ikävaiheen mukainen kasvatustapa, riittävät haasteet ja vastuut sekä kaverisuhteet edistävät lapsen kokemusta luottamuksesta ja turvallisuudesta. (Helminen 2006, 15–16.) Vanhemman sensitiivisyys lapsen tarpeille eli kyky virittyä lapsen kanssa samaan tunnetilaan ja jakaa se yhdessä lapsen kanssa luo lapselle kokemuksen psyykkisestä turvallisuudesta. Vanhemmalla tulisi olla kyky vastata lapsen tarpeisiin niin, että lapsi kokee elävänsä, olevansa turvassa ja olevansa rakastettu. (Tapio ym. 2010, 127 – 128.)

Lapsen ja hänen vanhempiensa välinen turvallinen kiintymyssuhde on keskeistä onnistuneen vanhemmuuden ja lapsen hyvän kehityksen kannalta. Onnistuneessa vanhemmuudessa pyritään löytämään tasapaino riippuvuuden ja riippumattomuuden, valinnan vapauden ja sääntöjen noudattamisen, itsenäisyyden ja emotionaalisen läheisyyden sekä turvallisuuden säilyttämisen ja uusien asioiden tutkimisen välillä. Tasapaino löytyy kun keskitytään vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen. Suhteen toimivuus rakentuu siitä, miten osapuolet vaikuttavat toisiinsa. Kun vanhempi vaistoa lapsen reaktiot herkästi, pystyy hän ohjaamaan tilannetta paremmin ja tukemaan lapsen itseohjautuvuutta. (Hughes 2011, 16–17.)

Perheissä tunnesuhteet kannattelevat vaikeinakin aikoina ja perhe toimii turvapaikkana, jossa erehdystenkin jälkeen uusi alku on aina mahdollinen. Myönteisten tunnesuhteiden ja kestävien ihmissuhteiden rakentaminen ja vahvistaminen on perheessä vaativaa. Lapsen arvomaailma, itsetuntemus ja itseluottamus sekä valmiudet luoda ja ylläpitää uusia omia ihmissuhteita tulevaisuudessa kehittyvät lapsuuden turvallisten ihmissuhteiden kautta. Vanhemmuuden taidot, tietoinen kasvatus, myönteinen ilmapiiri ja vuorovaikutus ovat haasteita vanhemmille. Omasta kodista saadut toimintamallit ja kasvatuseriaatteet voivat tuntua riittämättömiltä tai sovelluskelvottomilta oman perheen arkeen. Vanhempien on vaikea elää sellaista arkea ja elämää kuin he haluaisivat, koska ulkopuoliset odotukset, syyllisyys ja neuvottomuus vievät resursseja. (Miller & Törönen 2010, 72–73.)

Vanhemmuuden yksi haastavimpia asioita on vanhemman omien kipupisteiden tunnistaminen ja tunnustaminen (Hurtig 2010, 243). Vanhemmat tarvitsevat vertaissuhteita ja kommunikointia muiden vanhempien kanssa sellaisessa turvallisessa ympäristössä, jossa he kokevat voivansa puhua avoimesti ja rehellisesti elämän tosiasioista. Vanhemman voi olla hankalaa asettaa omia tarpeitaan lapsen moninaisten tarpeiden edelle ja tarkastella omaa rooliaan vanhempana. (Lee 2008, 9.) Perheen toimintakyvyn kannalta vanhempien tehtävänä on tiedostaa omat tarpeet ja voimavarat sekä luoda tasapaino toiveiden, mahdollisuuksien ja arjen vaatimusten välille. Ilmapiirin ohjaaminen myönteiseksi, rajo-

jen asettaminen, lasten tarpeiden ja toiveiden huomioiminen sekä suhdetaitojen yhdessä harjoittelu vahvistavat perheen toimintakykyä. Perheen toimintakykyyn vaikuttavat myös ajankäytöstä ja työnjaoista sopiminen, yhdessäolo ja arkirutiinit sekä riittävät perheen ulkopuoliset ihmissuhteet. (Miller & Törrönen 2010, 74.)

5.3 Lapsen etu ja osallisuus

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus riittävään elintasoon, lepoon, leikkiin ja kulttuurielämään sekä oikeus elää mahdollisimman terveenä ja saada hoitoa. Lapsella on oikeus yksityisyyteen, mielipiteen ilmaisuun ja tiedon saantiin. Vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta, ja lapsella on lähtökohtaisesti oikeus elää vanhempiensa kanssa, jos hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan. (Unicef 2011.)

Lastensuojelun tulee edistää lapsen kehitystä ja hyvinvointia, tukea vanhempia ja huoltajia lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa sekä pyrkiä ehkäisemään ja puuttumaan perheen ongelmiin tarpeeksi varhain. Lapsen etu tulee huomioida ensisijaisesti, kun lastensuojelun tarvetta arvioidaan ja lastensuojelua toteutetaan. Kun arvioidaan lapsen etua, tulee huomioida miten eri ratkaisut turvaavat muun muassa läheiset ihmissuhteet, lapsen koskemattomuuden, itsenäistymisen, mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa omiin asioihin sekä tasapainoisen kehityksen. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Lapsen etu perustuu lapsikeskeiseen arviointiin huomioiden lapsen elämäntilanteen, iän ja kehitystason. Lapsen perhesuhteet on otettava huomioon, mutta arviointi ei saa perustua vanhempien oikeuksiin tai tarpeisiin, jolloin arviointi muuttuu perhekeskeiseksi. Jokaisessa tilanteessa on löydettävä ratkaisu, joka tukee lapsen hyvää kasvua. Lapsella on oikeus vanhempiin ja vanhemmilla oikeus suojata perhettä. Kun toteutetaan lapsen etua, voi joskus joutua rajamaan muiden oikeuksia. Lapsen etua ei voi määritellä ilman, että lapsi on saanut ilmaista mielipidettään riittävien tietojen pohjalta. (Räty 2010, 11–12.)

Lapsen tulee saada tietoa häntä koskevista asioista kehitystasonsa mukaan ja hänen mielipiteisiinsä ja toivomuksiinsa tulee kiinnittää erityistä huomiota, kun tehdään häntä koskevia päätöksiä (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417). Jotta lapsen oikeus tietää omista asioistaan ja tuoda omat mielipiteensä kuuluviin toteutuu, työskennellään perhekuntoutuksessa lasten kanssa ja keskustellaan heidän elämäänsä vaikuttavista asioista. Joskus voi olla perusteltua keskustella lapsen kanssa ilman vanhempien läsnäoloa. Lapsella on oikeus tietää, mitä häneltä odotetaan ja aikuisen tulee huomata lapsi, kun hän yrittää toimia toivotulla tavalla sekä vahvistaa tätä myönteistä käytöstä. (Miller & Törrönen 2010, 78–79.)

Lapselle on tärkeää kertoa, miksi perhe on kuntoutuksessa ja mitä seuraavaksi tapahtuu. Tavoitteena on, että lapsi saa mahdollisuuden osallistua kuntoutuksen suunnitteluun ja arviointiin. Näin lapsi kokee olevansa osallinen toiminnassa, ja että hänen mielipiteet ja ajatukset ovat tärkeitä ja arvokkaita ja niillä on merkitystä. Täytyy kuitenkin muistaa, että lapsen tulee saada toimia ilman velvoitteita osallistua päätöksentekoon. (Laine ym. 2010 145.)

Lapsen edun mukaisesti toimiminen tarkoittaa toimimista perheen edun mukaisesti. Lapsen etua ei voi tavoitella irrallaan perheen edusta. (Tuurala 1993, 27; 30.) Ei riitä, että lapsi osallistuu vain toiminnallisiin asioihin, kuten retkiin ja leikkeihin, vaan lapsen toiminnallisuus tulee huomioida myös tavoitteellisessa työskentelyssä koko perheen kanssa, kuten työstäessä lasten ja vanhempien vahvuuksia (Hurtig 2010, 247). Aina ei välttämättä tarvitse osallistua, mutta kaikille on annettava mahdollisuus osallistua ympärillä tapahtuvaan toimintaan omalla tavallaan (Pärnä 2010, 44).

Riittävä muutos perheessä ei aina ole mahdollinen, tai sitä ei pystytä saavuttamaan perhekuntoutuksen avulla. Tällöin lasten sijoittaminen perheen ulkopuolelle on yksi vaihtoehto. Lapsen etu toteutuu, kun lasten ja vanhempien välisten tunnesiteiden myönteiset, kannattelevat puolet säilyvät. Tällöin sekä lapset että vanhemmat saavat tukea ja apua. (Miller & Törrönen 2010, 79.) Lapsen etu on, että yhteys perheeseen toimii myös silloin, jos lapsen asuminen omassa perheessä ei ole lapsen edun mukaista. (Pärnä 2010, 46).

6 KEHITYSPROJEKTIN KUVAUS

6.1 Hankkeen kokonaiskuvaus

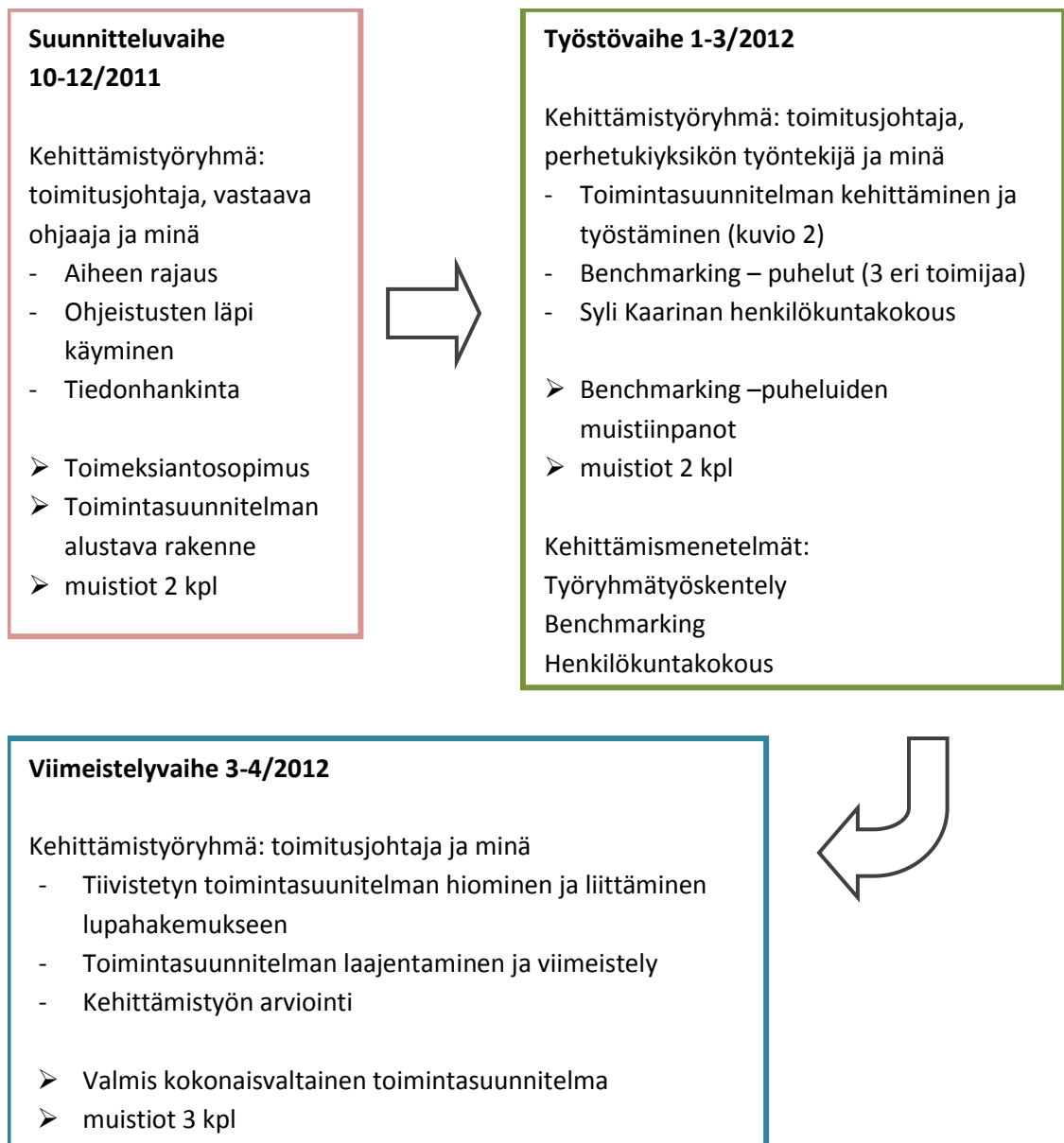
Kehittyminen on prosessi, ja kun kehittämiseen osallistutaan aktiivisesti, on kyseessä kehittämistyö. Kehittämisessä korostuvat toimijoiden osallistuminen suunnitteluun ja toteutukseen sekä tulosten hyödyntäminen. Kehittämisprosessin keskeisiä käsitteitä ovat kokemuksellisuus, tuloksellisuus ja refleksiivisyys. Kehittämisprosessit saavat yhä enemmän painoarvoa tutkimus- ja kehittämis-toiminnassa, ja organisaatioilta odotetaan aloitteellisuuden, yhteistoiminnallisuuden ja innovaatiokyvyn näkymistä. (Anttila 2007, 11–12.)

Kehittämistieto syntyy aidoissa toimintaympäristöissä ja sitä tuottavat monenlaiset toimijat. Kehittämistieto on refleksiivistä ja se ylittää teorian ja käytännön rajat. Kehittämistoiminnan tulokset ja tuotokset ovat kontekstisidonnaisia, koska niitä on vaikea siirtää erilaiseen toimintaympäristöön. (Toikko & Rantanen 2009, 42–43, 126.) Projekti on kertaluontoinen työsuoritus, jolla on resurssit ja aikataulu. Se sisältää usein rinnakkaisia kehittämistoimenpiteitä, joilla on omat lähtökohtansa, tavoitteensa ja resurssinsa. (Virkki & Somermeri 1997, 3.)

Kehittämistyötä voidaan tehdä monin eri tavoin. Kehittämisen tulokset ja päämäärä pitää hahmotella jo prosessin alussa, ja tavoitteet tarkentuvat kun työskentely käynnistyy. (Skyttä 2005, 44.) Kehittämishankkeella tulee olla alku ja loppu, jotta hanketta seuraavia kehittämisvaiheita voidaan suunnitella, käynnistää ja arvioida kokonaisuudessaan, ja oppia siitä tietoisesti (Sarala 2000, 57). Projektin tehtävä on suoritettu silloin, kun sille asetetut tavoitteet on saavutettu. Yleensä projektin vastuulla ei enää ole lopputuloksen käyttö ja toiminnan arviointi, vaan pelkästään tuloksen toimintakuntoon saattaminen ja käynnistäminen. (Virkki & Somerniemi 1997, 71.)

Toimintasuunnitelman kehittäminen Tukikoti Sylissä aloitettiin toimeksiantajan aloitteesta syksyllä 2011. Samaan aikaan Sylissä aloitettiin perhekuntoutuksen suunnittelu osaksi yrityksen toimintaa. Toimintasuunnitelman kehittäminen (ku-

vio 1) kesti yhteensä seitsemän (7) kuukautta. Suunnitteluvaiheessa käynnistettiin kehittämistyöryhmä, tarkasteltiin lähtötilannetta sekä määriteltiin kehittämishankkeen rakenteet. Työstämisyvaiheessa pureuduttiin kehittämistyöryhmän kanssa toimintasuunnitelman sisältöön ja kirjoittamiseen kehittämismenetelmien kautta saatujen tietojen avulla. Viimeistelyvaiheessa toimintasuunnitelmaa hiottiin ja kehittämistyötä tarkasteltiin kokonaisuutena.

Kuvio 1. Kehittämishankkeen prosessikuvaus.

Suunnitelmat ja aikataulut olivat kehittämishankkeessa tärkeitä välineitä onnistuneen lopputuloksen saamiseksi. Kehittämistyöryhmän kanssa työstetty aikataulu ja prosessin eteneminen edesauttoi tehokasta työskentelyä, koska kokonaisuus oli hahmoteltu ja asioista sovittu etukäteen. Alustava aikataulu toimeksiantajan kanssa tehtiin jo syksyllä 2011, minkä mukaan toimintasuunnitelma olisi ollut valmis jo helmikuussa 2012. Aikataulua venytettiin ja muutettiin radikaalisti vuoden 2012 alussa kehittämistyöryhmän päätöksestä, koska lupaprosessi oli odotettua hankalampi ja mutkikkaampi, lastenkoti vaati resursseja kehittämistyöryhmän jäseniltä ja vuodenvaihteen kiireet viivyttivät toimintasuunnitelman valmistumista. Kaikkien osapuolten joustava toiminta ja olemassa oleva kokonaiskuva kehittämishankkeesta ja työryhmän jäsenten vastuualueista helpotti aikataulumuutoksiin sopeutumista.

6.2 Kehittämistyöryhmän dialoginen keskustelu

Pienryhmä tarkoittaa 2–10 henkilön muodostamaa yhteenliittymää, jonka toimintaa säätelevät yhteiset tavoitteet, säännöt ja ohjeet tai jäsenten roolit (Puttonen 1993, 61). Joissain tilanteissa on järkevää toteuttaa kehittäminen projektiluontoisesti, jolloin tiimi organisoidaan projektin mukaan. Projektitiimillä on selkeä ajallinen aikataulu ja työskentely on kertaluontoista. Tiimissä sovitaan vastuualueet jäsenten kesken eli kaikki tiimin vastuualueet eivät ole yhteisvastuullisia. (Skyttä 2005, 59; 65.)

Työryhmä koostuu yksilöistä eli jäsenistä, mikä toimii jonkun isomman organisaation sisällä. Sen jäsenten välillä vallitsee keskinäinen riippuvuus, jotta voidaan saavuttaa tavoitteet. Työryhmässä työskenteleminen vaatii siis jäsenten välistä tiivistä työskentelyä. (Stewart ym. 1999, 3.) Työryhmä on parhaimmillaan energinen ja innostunut, ja sen työskentelyn pitäisi tuoda lisäarvoa toiminnalle. Työryhmässä jalostetaan ajattelua ja löydetään yhdessä ratkaisuvaihtoehtoja. (Heinonen ym. 2012, 72.)

Hyvän vuorovaikutuksen edellytyksiä ovat muun muassa halu kommunikoida ja jakaa ajatuksia kaikista asioista, usko muiden luotettavuuteen ja toisten ihmis-

ten ominaisuuksien ja kiinnostuksen kohteiden huomiointi. Osallistuva avoimuus eli omien mielipiteiden kertominen muille sekä heijastava kuuntelu eli muiden mielipiteiden vastaanottaminen ja kuunteleminen ovat käytännön vuorovaikutuksen edellytyksiä. Vuoropuhelussa omista olettamuksista pidättäydytään ja tarkastellaan niitä kriittisesti. Tiimissä jokaisen jäsenen ajatukset ja mielipiteet ovat yhtä arvokkaita. (Skyttä 2005, 132–133, 137.)

Dialogi toimii tehokkaasti silloin, kun jokainen jäsen laittaa persoonansa likoon, osaa ja uskaltaa tuoda oman äänensä omana itsenään esiin. Ihmisten kokemusmaailmat ja ongelmanratkaisutavat ovat erilaisia, ja niiden käyttöön otto tuo laaja-alaisempia näkemyksiä rakentavaan käyttöön. Dialogissa ihmisten erilaisuuden tunnistaminen ja ymmärtäminen voi olla haaste. (Heikkilä & Heikkilä 2001, 140, 152–153.)

Hyvät pariviestinnän taidot eli monipuolinen itseilmaisu ja erilaisten viestintämuotojen käyttö, ymmärtäminen ja oikeanlainen tulkinta korostuvat työyhteisössä (Puttonen 1993, 67). Tehokkaassa kommunikaatiossa toisen sanoman ymmärtäminen on yhtä tärkeää kuin selkeän sanoman lähettäminen. Kommunikaatiotilanteissa usein ennako-oletuksemme häiritsevät tilanteen todellisuuskuvaa ja saatamme poimia meille mieluisat tai epämieluisat asiat vuorovaikutuksesta. Kun kuuntelutilanne on parhaimmillaan, tarjoutuu mahdollisuus uuden ja muuttuvan tiedon ja todellisuuden luomiselle. (Heikkilä & Heikkilä 2001, 105–107.)

Perhekuntoutuksen kehittämiseksi Tukikoti Syliin muodostettiin syksyllä 2011 työryhmä, joka kokoontui aktiivisesti, suunnitteli Perhetukiyksikön toimintaa ja toimintasuunnitelmaa, ja oli mukana käynnistämässä perhekuntoutusta. Työryhmän lähtökohtana oli yhteinen tavoite; suunnitella ja käynnistää perhekuntoutustoimintaa Syli Kaarinaan. Työryhmä käynnistyi kolmihenkeisenä: Tukikoti Sylin toimitusjohtaja Katri Kivilinna, Syli Kaarinan vastaava ohjaaja sekä minä. Vastaava ohjaaja jäi ensimmäisen tapaamisen jälkeen pois ja helmikuussa 2012 tilalle tuli perhekuntoutuksesta kiinnostunut Syli Kaarinan lastenkodin ohjaaja, jolla oli kokemusta perhetyöstä sekä palveluiden suunnittelusta ja käynnistämisestä.

Kehittämistyöryhmä kokoontui Syli Kaarinassa noin kerran kuukaudessa loka-kuun 2011 ja huhtikuun 2012 välillä. Tapaamisia oli yhteensä kuusi (7). Tapaamiskerrat sovittiin aina edellisellä kerralla, jolloin pystyttiin varmistamaan työryhmän jäsenten mahdollisuus osallistua tapaamiseen. Suunnittelu- ja kehittämisprosessi kesti yhteensä vuoden, jonka jälkeen kehittämistyöryhmä lopetti toimintansa huhtikuussa 2012.

6.3 Benchmarking -puhelut

Benchmarking on menetelmä toiminnan parantamiseksi. Menetelmän avulla koko organisaatio on mukana kehittämässä toimintaa, kun parhaita toimintatapoja etsitään oman yrityksen ulkopuolelta. (Karlöf 1995, 5.) Benchmarking tarkoittaa oman toimialan vertailua muiden vastaavien alojen menestystekijöihin ja onnistuneisiin ratkaisuihin oman toiminnan kehittämiseksi (Koukkunen ym. 2006, 64). Saman toimialan organisaatioista etsitään laadukkaita toimintatapoja ja sovelletaan niitä omaan toimintayksikköön. Tarkoituksena on löytää parhaimpia käytänteitä ja ratkaisuja oman organisaation ongelmiin. (Karjalainen 2002, 5–7.)

Benchmarkingissa voidaan keskittyä esimerkiksi organisaation rakenteeseen ja käytäntöihin, jolloin etsitään käytännön menetelmiä palveluiden toimivuuden ja asiakastytyväisyyden parantamiseksi (Karlöf 1995, 9). Benchmarkingissa organisaatio tunnistaa itse kehitettävät prosessit. Prosessit voivat olla monentasoisia ja niiden tarkoituksena on tuottaa asiakkaiden tarpeita vastaava palvelu tai tuote. Benchmarkingia voidaan laajentaa myös eri toimialojen väliseksi. (Laatukeskus 1998, 4; 6; 8.) Benchmarking perustuu molemminpuoleiseen luottamukseen ja tiedonvaihtoon, minkä vuoksi on tärkeää määritellä millaista tietoa etsitään. Vertailun kohteeksi valituista toimijoista voi hankkia tietoa esimerkiksi julkaisujen, kyselyiden tai puhelinhaastatteluiden kautta. (Karlöf 1995, 37.)

Kehittämishankkeen aikana benchmarkingia käytettiin vertaiskokemusten saamiseksi. Olimme hankkeessa tilanteessa, jossa emme tieneet miten edetä, koska ohjeistukset eri valvontaviranomaisilta olivat ristiriitaisia. Benchmarkingin

tavoitteena oli saada tietoa, miten muut toimijat järjestävät pienimuotoista perhekuntoutusta samantyyppisessä ympäristössä eli lastenkodin tai perhekodin yhteydessä. Valitsin toimijat Varsinais-Suomen ulkopuolelta, jotta kilpailuasetelmaa eikä avointa tiedonvaihtoa estävää eturistiriitaa syntyisi.

Toimijoiden löytäminen muodostui ensimmäiseksi ongelmaksi. Tahoja, jotka tarjoaisivat perhekuntoutusta vain yhden tai kahden perheasunnon muodossa lastenkodin tai perhekodin yhteydessä, ei näyttänyt löytyvän koko Suomesta. Yksikköjen tai organisaatioiden internet -sivuilla oli erittäin kapea-alaisesti tietoa heidän toiminnastaan, eikä kirjallisuudesta tai muusta lähdemateriaalista löytynyt ajantasaista tietoa perhekuntoutusta tarjoavista toimijoista. Perhekuntoutus on kohtalaisen uusi palvelumuoto, joten palvelun tarjoajia ei myöskään ole vielä kovin paljoa. Etsintäaikaa oli vain muutama viikko, koska tarvitsin benchmarkingista saatavia tietoja seuraavaan kehittämistyöryhmän tapaamiseen.

Etsinnän tuloksena löysin neljä (4) toimijaa, joista kolme (3) osallistui benchmarkingiin: kuntayhtymän lastenkoti, perhekoti ja yksityinen lastenkoti. Kaikkien yhteydessä sijaitsi yksi perhekuntoutusasunto. Benchmarkingista pois jäänyt toimija oli yksityinen lastenkoti, joka joistain syistä ei halunnut/ehtinyt vastata kysymyksiini. Perhekodin johtaja olisi antanut yhteystietoja muistakin perhekodeista, jotka tarjoavat perhekuntoutusta perhekodin yhteydessä. Koska perhekodin ja lastenkodin vaatimukset, toimintatavat ja resurssit ovat erilaisia, en nähnyt aiheelliseksi ottaa mukaan enempää perhekoteja. En mainitse tahoja nimeltä, koska lupasin puheluista mainita ainoastaan kehittämishankkeen kannalta tärkeät asiasällöt.

Puheluissa käytin apuna eräänlaista teemarunkoa, jonka mukaan keskustelu eteni ja pystyin esittämään tarkentavia kysymyksiä, jotta mikään asiasältö ei unohtuisi. Teemat sisälsivät kysymyksiä tarjotuista perhekuntoutuspalveluista, kuntoutusjakson sisällöstä ja pituudesta, asiakaskunnasta, työmenetelmistä sekä toiminnan lupa- ja käynnistämisprosessista. Tulokset olivat todella erilaisia toimijoiden kesken: Perhekuntoutusympäristö saattoi olla kokonainen omakotitalo tai lastenkodin yhteydessä oleva asunto, henkilöstön koulutustausta ja osaaminen oli kirjavaa ja käytössä olevat menetelmät todella monipuoliset. Per-

hekuntoutusjaksojen pituudet vaihtelivat 1–12 kk välillä, eikä kellään toimijoista ollut ollut ongelmia lupaprosessin aikana. Benchmarking –puheluista saatu tieto auttoi perhekuntoutuksen suunnittelua ja sisällön rajaamista. Valitettavasti lupaprosessiin ei saatu juurikaan apuja, koska kaikilla luvan saaminen oli onnistunut helposti. Kerättyä tietoa pystyimme hyödyntämään toimintasuunnitelmaan asiakaskunnan rajauksessa sekä toiminnan sisällön ja resurssien määrittelemisessä.

6.4 Henkilökuntakokous – työyhteisön osallistaminen

Henkilöstön osallistamisen määrään vaikuttaa, miten yhteistoiminnallisuus, itseohjautuvuus ja kontrolli painottuvat kehittämistoiminnassa. Osallistava kehittäminen luo sitoutumista, synnyttää myönteistä voimaa ja vähentää tulevaisuuden pelkoa. Henkilöstön kehittämisen osallistumismotivaatioon vaikuttavat henkilökohtainen hyöty ja innostus, kehittämishankkeen uskottavuus sekä sen koettu uhka. (Sarala 2000, 33–35.) Yhdessä ajattelu ei ole helppoa, vaan siihen pitää sitoutua ja opetella. Ajattelua edistävä vuorovaikutus auttaa löytämään ne asiat, joihin haluamme keskittyä ja työstää yhdessä eteenpäin. (Heinonen ym. 2012, 27.) Muutokset voivat sekoittaa työyhteisön toimintaa, minkä vuoksi välillä pitää pysähtyä tarkistamaan suuntaa ja sopimaan yhdessä asioista (Spiik 2004, 212).

Osallistuin Syli Kaarinan henkilökuntakokoukseen, jossa tavoitteena oli kerätä lastenkodin työntekijöiden ajatuksia ja kehitysideoita perhekuntoutukselle sekä antaa tietoa prosessin etenemisestä. Näin työyhteisöä saataisiin myös osallisiksi suunnitteluprosessiin. Aluksi kerroin kehittämishankkeesta ja mikä henkilökuntakokoukseen osallistumisen tarkoitus oli. Toimintasuunnitelma käsitteenä ei ollut työntekijöille tuttu, joten avasin, mitä se tarkoittaa ja millaisia asioita se käsittelee toiminnan käynnistämävaiheessa.

Työntekijät kokivat ajatukset perhekuntoutuksesta vielä kovin etäisiksi, mutta eivät negatiivisiksi. Työntekijät toivoivat tulevien työntekijöiden olevan osa yhteisöä, yhteistyön olevan avointa lastenkodin ja perhetukiyksikön välillä sekä saavan tukea toinen toisilta ja hyödyntää osaamista molemminpuoleisesti. Tie-

donkulun toivottiin pelaavan hyvin epäselvyyksien välttämiseksi. Työntekijät toivoivat selkeitä pelisääntöjä perhetukiyksikön ja lastenkodin välille; miten arki pyörii, ja miten lastenkodin työntekijöiden tulee huomioida perhetukiyksikön asukkaat. Tällaiset konkreettiset työn järjestelyihin liittyvät kysymykset herättivät eniten keskustelua, ja työntekijät toivoivat, ettei perhekuntoutus häiritse tai kuormita lastenkodin arkea ja työntekijöiden työskentelyä.

Tarkoituksena oli, että osallistuisin myös toiseen henkilökuntakokoukseen, kun toimintasuunnitelma on valmis ja toiminta käynnistymässä. Tällöin olisin esitellyt perhekuntoutuksen toimintaa ja työyhteisön ajatuksia, toiveita ja tuntemuksia olisi voitu huomioida heti toiminnan käynnistämässä. Toiminta ei ollut kuitenkaan käynnistynyt vielä opinnäytetyön valmistumishetkellä (marraskuu 2012), joten henkilökuntakokoukseen osallistuminen ei ollut mahdollista.

6.5 Kehittämishankkeen dokumentointi

Kehittämistoiminta edellyttää toteutuksen seurantaan, dokumentointia. Virallisen toteutuksen dokumentointia ovat esimerkiksi työryhmien muistiot, jotka ovat tärkeitä kehittämisprosessiin osallistujille ja sen arvioijille. Systemaattinen muistioiden käyttö on luotettavampaa kuin muistitiedon varassa kuvattu kehittämisprosessi. (Toikko & Rantanen 2009, 80–81, 142). Projektin dokumentointi sisältää tiedot aikataulusta, resursseista, vaiheista, tehtävistä ja muutoksista. Hyvä dokumentti sisältää tärkeimmät ja tarpeellisimmat asiat tarkasti kuvattuna. Projektikokouksessa dokumentoidaan kokouksen yleiset asiat ja kokouksen aikana esiin tulleet avoimet tehtävät. (Huotari 2009, 3; 10; 12.)

Jokaisesta kehittämistyöryhmän tapaamisesta kirjattiin muistio, johon kuvattiin käyty keskustelu, mitä oli sovittu ja mikä on kenenkin tehtävä ennen seuraavaa tapaamista. Tapaamisten lopuksi kokosin yhteenvedon keskustelusta ja kertaan jokaisen vastuutehtävät. Muistiot selkeyttivät keskustelun kulkua, koska oli helpompi palauttaa mieleen, mistä oltiin aikaisemmin jo keskusteltu ja sovittu, ja mitä olisi vielä tehtävä. Muistioiden kirjaaminen oli minun vastuullani. Työryhmän muut jäsenet eivät kokeneet tarpeelliseksi saada muistioita itselleen, vaan

ne toimivat lähinnä minun tukivälineinä hankkeessa. Kehittämistyöryhmän muistioita kertyi yhteensä kuusi (6) kappaletta. Benchmarking-puheluista kirjoitin muistiinpanoja puheluiden aikana. Lopuksi yhdistin muistiinpanot yhdeksi muistioksi, jotta se selkeyttäisi kokonaiskuvaa saaduista tiedoista ja olisi kätevämmiin käytettävissä. Myös henkilökuntakokouksesta kirjoitin muistion keskeisimmistä tuloksista. aikana kirjoitin muistion omasta osuudestani perhekuntoutusta ja sen toimintasuunnitelmaa käsiteltäessä.

Muistiot toimivat kehittämishankkeena välineinä dokumentoida kehittämishankkeen prosessin etenemistä. Niiden avulla pystyttiin tarkistamaan ajankohdat ja päätökset, purkamaan prosessin yksityiskohtaisemmaksi kuvaukseksi sekä arvioimaan tavoitteiden ja kehittämistehtävän saavuttamista ja työryhmän työskentelyä niiden avulla. Ne myös selkeyttivät työryhmän tapaamisissa rakennetta ja autoivat, ettei aiheesta eksyty liikaa ja jokaisen vastuutehtävät tulivat selkeästi määriteltyä.

7 TOIMINTASUUNNITELMAN KEHITTÄMINEN KÄYTÄNNÖSSÄ

7.1 Toimintasuunnitelman käyttötarkoitus

Toimintasuunnitelma on asiakirja, johon on määritelty toiminnan vaiheet, joiden avulla päästään strategiassa määriteltyihin tavoitteisiin. Toimintasuunnitelma sisältää tiedot resursseista, tehtävistä ja aikataulusta. (WebFinance 2012.) Aluehallintoviraston ohjeistuksen mukaan lupahakemukseen tulee liittää toimintasuunnitelma, joka sisältää vähintään tiedot toiminnan sisällöstä ja sen suunnittelusta laajuudesta, toimintaympäristöstä, käytetyistä alihankkijoista, selvityksen asiakaskunnasta sekä suunnitelman henkilöstön määrästä ja koulutuksesta. Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta (9.8.1996/603) määrittää, että jatkuvasti liike- tai ammattitoimintana ympärivuorokautisia sosiaalipalveluita antavan yksityisen palveluntuottajan on saatava aluehallintoviraston lupa ennen toiminnan käynnistämistä.

Syli halusi laajentaa lupahakemukseen liitettyä toimintasuunnitelmaa ja tehdä siitä kokonaisvaltaisemman, ”sylimäisemmän”. Täten toimintasuunnitelman sisältöön lisättiin kuvaukset perhekuntoutuksen menetelmistä ja arjesta, vanhemmuuden tukemisesta, kuntoutusverkostosta sekä dokumentoinnista. Toimintasuunnitelman konkreettinen käyttöönotto ja julkaisu jäi toimitusjohtaja Kivinnan vastuuksi. Hänen tehtävänä on kansittaa toimintasuunnitelma ja asettaa se työyhteisön nähtäville viimeistään, kun perhekuntoutus käynnistyy. Kehittämishankkeen päättymisen jälkeen toimintasuunnitelmaa tullaan päivittämään jatkuvasti, koska toiminta kehittyy, muokkautuu ja tarkentuu. Toimintasuunnitelman päivittäminen on Tukikoti Sylin toimitusjohtajan ja johtoryhmän tehtävä.

7.2 Suunnitteluvaihe

Suunnitteluvaiheen aikana tapasimme kehittämistyöryhmän kanssa kaksi kertaa. Alussa määrittelimme kehittämistyöryhmän jäsenten vastuualueet, jotta työskentely lähtisi tehokkaasti käyntiin, eikä päällekkäisyyksiä esiintyisi. Tehtävänäni oli toimintasuunnitelman rakenteesta huolehtiminen ja sisällön kirjoittaminen. Tehtävänäni oli myös kirjoittaa tapaamisista muistiot. Kivilinnan vastuulla oli hallinnolliset ja taloudelliset tehtävät perhekuntoutukseen liittyen, tiedottaminen työyhteisössä sekä lupahakemusten täyttäminen. Alussa mukana olleen lastenkodin vastaavan ohjaajan tehtävänä oli keskittyä perhekuntoutuksen arviointiin ja kehittämiseen liittyviin kysymyksiin.

Aluehallintovirasto (AVI) oli määritellyt, mitä asioita lupahakemukseen liitettävän toimintasuunnitelman tulee sisältää, joten kävimme ne yhdessä läpi ja keskustelimme niiden vaikutuksista toimintasuunnitelmaan. Tämän pohjalta aloin rakentaa toimintasuunnitelman alustavaa rakennetta. Tapaamisissa kävimme avoimta, vastavuoroista ja reflektovaa keskustelua Sylin perhekuntoutuksen linjauksista, perhekuntoutuksen sisällöstä, toiminnan tavoitteista ja lastenkotiympäristön vaatimista rajoituksista toiminnalle. Näiden avulla toimintasuunnitelman sisältö sai alustavia suuntaviivoja. Nostin esille myös mahdollisuuden, että haastattelen muita toimijoita, mutta idea jäi vielä pöydälle.

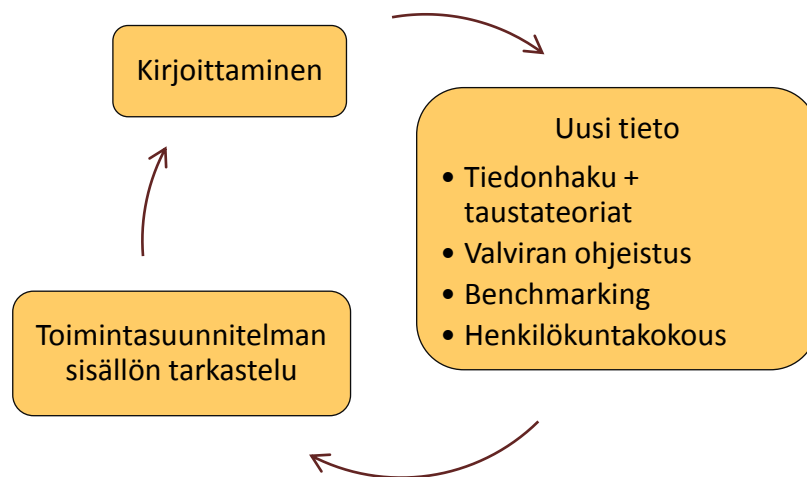
Tiedonhankinta oli isossa osassa suunnitteluvaiheessa. Tutustuimme erilaisiin perhekuntoutuksen taustateorioihin, käsitteisiin, hankkeisiin ynnä muuhun. Alustavan aikataulun mukaan toimintasuunnitelmaa olisi työstetty kehittämistyöryhmän kanssa tiiviisti syksyn 2011 aikana, lupahakemukset olisi saatu eteenpäin ennen vuoden vaihdetta ja toiminta käynnistymään mahdollisimman pian. Toimintasuunnitelma olisi kokonaisuudessaan ollut valmis ja työyhteisön käytössä viimeistään helmikuussa 2012. Loppujen lopuksi alustavasta aikataulusta tulikin prosessin suunnitteluvaihe, koska joulun kiireet ja lupaprosessin muutokset hidastivat työskentelyä. Täten suunnitteluvaihe kesti yhteensä noin 3 kuukautta, lokakuusta joulukuuhun.

7.3 Työstämisvaihe

Toimintasuunnitelman työstäminen aloitettiin tammikuussa 2012. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira oli julkaissut luonnoksen lastensuojelun ympärivuorokautisen hoidon ja kasvatuksen valtakunnallisesta valvontaohjelmasta, mutta lopullista valvontaohjelmaa ei ollut vielä saatavilla. Tämän vuoksi Aluehallintovirasto ei ottanut käsittelyyn yhtään lupahakemusta tai antanut tarkempaa ohjeistusta lupa-asioissa ennen kuin valvontaohjelma julkaistaisiin, mutta julkaisuajankohdasta ei ollut tarkkaa tietoa. Tämä pitkitti prosessia, koska ei tiedetty, kuinka paljon valvontaohjelman sisältö muuttuisi tai tarkentuisi lopulliseen valvontaohjelmaan.

Aikatauluun tuli suuri muutos uuden valvontaohjelman vuoksi, koska toiminta ei tulisi käynnistymään ennen kesää. Tämän takia päätimme edetä hitaasti, mutta varmasti toimintasuunnitelman osalta. Toimintasuunnitelman eteneminen ei ollut sillä hetkellä vain meidän päätettävissä, koska AVI:n ohjeistus oli suurin ohjenuora toimintasuunnitelmaan. Uutena tavoitteena oli saada toimintasuunnitelma valmiiksi toukokuuhun 2012 mennessä.

Työstämisvaiheessa toimintasuunnitelmaa kirjoitettiin jokaisessa tapaamisessa ja tapaamisten välissä eli jatkuvasti. Kirjoitusprosessi (kuvio 2) oli eräänlainen jatkumo: uusi tieto pakotti tarkastelemaan olemassa olevaa toimintasuunnitelmaa ja lisäämään, muokkaamaan, täsmentämään tai tiivistämään sen sisältöä. Työskentelyvaiheessa oli myös paljon keskustelua henkilöstöstä, osaamisvaatimuksista ja vaadittavasta resurssimäärästä, mitkä piti määritellä toimintasuunnitelmaan. Vaikka edellä mainitut aiheet ovat johtoryhmän päätettävissä, toivat kehittämistyöryhmän ajatukset erilaisia näkökulmia päätöksentekoon.

Kuvio 2. Toimintasuunnitelman kirjoitusprosessi

Lähdimme kehittämistyöryhmän kanssa työstämään toimintasuunnitelmaa Valviran valvontaohjelman luonnoksen pohjalta. Tarkensimme henkilöstöön liittyvää asiasisältöä sekä perhekuntoutuksen sisällön ja asiakaskunnan rajausta toimintasuunnitelmaan. Koska Valviran ja AVI:n ohjeistukset ja säädökset olivat hieman ristiriidassa keskenään, eikä AVI:n puolelta saatu tukea tai neuvoa lupaprosessiin liittyen, päätimme toteuttaa benchmarking-puhelut (ks. 6.2.2 Benchmarking –puhelut).

Kun Valvira julkaisi lopullisen valvontaohjelman, pystyimme muokkaamaan toimintasuunnitelmaa sen vaatimusten mukaisesti: Valvontaohjelmassa kiinnitettiin eniten huomiota henkilöstöresursseihin, toiminnan rajaukseen/erikoistumiseen ja asiakkaiden tarpeita vastaavaan kokonaisuuteen. Valvontaohjelma oli joiltain osin epäselvä, joten päätimme, että otan yhteyttä Valviraan ohjeistuksen tarkentamiseksi. Olin puhelimitse ja sähköpostin välityksellä yhteydessä ylitarkastajaan aiheesta, mutta hän ei pystynyt antamaan tarkentavia vastauksia. Vastuksena oli, että asiakkaiden tarpeet ja kokonaisuus määrittävät palvelun sisällön rajaukset. Täten yhteydenotolla ei ollut juurikaan merkitystä toimintasuunnitelman kehittämisen kannalta.

7.4 Viimeistelyvaihe

Viimeistelyvaiheessa tiivistetty toimintasuunnitelma oli valmis ja se lähti lupahakemusten yhteydessä Aluehallintovirastoon maaliskuussa. Tämän jälkeen kehittämistyöryhmä kävi toimintasuunnitelman läpi kohta kohdalta yhdessä, tarkisti kirjoitusasun, kieliopin, sisällön oikeellisuuden ja rakenteen. Toimintasuunnitelmaan lisättiin muutama asiakokonaisuus ja joistain paikoista toimintasuunnitelmaa tiivistettiin tai lisättiin muutamia lauseita. Joitain asioita piti rajata pois, koska toimintasuunnitelman on tarkoitus olla tiivis kuvaus toiminnasta. Pois jätetyt asiat siirrettiin tulevaan perehdytyskansioon, koska ne olivat arjen ja käytännön vaatimia ohjeistuksia ja asiakirjoja.

Toimintasuunnitelman ollessa valmis, sen yhdenmukaistaminen Sylin asiakirjojen kanssa jäi Kivilinnan vastuulle, koska hänellä oli olemassa pohjat ja logot asiakirjoihin. Koska toimintasuunnitelma oli valmis ja luvat vetämässä, päätettiin kehittämistyöryhmä lopettaa. Perhekuntoutuksen työntekijät ja hallinto suunnittelisivat keskenään tarkemmin toimintaa, sitten kun se käynnistyy. Kehittämissuunnitelman loppumisen vuoksi arvioimme prosessia kokonaisuutena, toimintasuunnitelmaa ja kehittämistyöryhmän työskentelyä.

Kehittämissuunnitelma saavutti sille asetetut tavoitteet todella hyvin, toimintasuunnitelma valmistui aikataulussa ja jäsenet olivat tyytyväisiä työryhmän työskentelyyn. Eniten prosessiin negatiivisesti vaikuttivat työryhmän ulkopuoliset tekijät, kuten Valviran ohjeistuksen aiheuttamat reaktiot AVI:ssa ja muutokset toimintasuunnitelmaan sekä Sylin lastenkotien vaatimat resurssit työryhmän jäseniltä. Valitettavaa oli myös, ettei toiminta päässyt käynnistymään suunnitellussa aikataulussa. Työryhmä otti joustavasti ulkopuoliset tekijät huomioon työskentelyssä ja pystyi toteuttamaan laadukasta työtä takapakeista ja tarkennusvaatimuksista huolimatta.

8 POHDINTA

8.1 Perhekuntoutuksen rooli sosiaalialalla

Ennaltaehkäisevät palvelut ja varhainen puuttuminen ovat tämän päivän ilmiötä. Halutaan karsia korjaavista palveluista ja yrittää tukea perheitä ajoissa. Tämä ei kuitenkaan vielä näy palvelujärjestelmässä, koska ei ole kehitetty uusia, intensiivisempiä ja tehokkaampia ratkaisuja ennaltaehkäisevien palveluiden verkostoon. Perheet tulisi kohdata kokonaisena, monitahoisena yhteisönä, jolla on yksilölliset tarpeet ja voimavarat. Lastensuojelussa puhutaan perhekeskeisyydestä ja lapsilähtöisyydestä, mutta toteutuuko lasten ajatusten kuunteleminen ja perheiden tarpeista lähtevä suunnittelu vai ovatko käsitteet vain sanahelelinää?

Perhekuntoutus on vielä kohtalaisen uusi palvelu lastensuojelun kentällä. Tämän vuoksi sitä tarjotaan erilaisin sisällöin erilaisissa ympäristöissä. Vasta nyt, kun perhekuntoutuksen tärkeys palvelujärjestelmässä ja aikaansaamat tulokset perheiden hyvinvoinnissa ovat tunnustettuja, on alettu määrittelemään mitä perhekuntoutus on ja miten sitä tulisi toteuttaa. Vaikka laadukkaan perhekuntoutuksen avulla pystytään tukemaan perheiden arkea, lisäämään hyvinvointia ja elämönhallintaa sekä luomaan lapselle kokonaisvaltaisesti kasvua ja kehitystä tukevat elinolosuhteet, on perhekuntoutus silti usein vasta viimesijainen tukitoimi. Koska se on niin intensiivinen ja pitkäkestoinen palvelu, on se kunnille tämän vuoksi myös kallista. Valitettavan usein avohuollon tukitoimista supistetaan, jos kunnan rahatilanne on tiukka.

Perheiden hyvinvointi ei tilastojen valossa näytä parantuvan radikaalisti seuraavien vuosien aikana ja tähän yhteiskunnalliseen ongelmaan pitää kehittää tehokkaampia ja kokonaisvaltaisempia tukitoimia ja palveluita. Perhekuntoutus on yksi keino tukea lapsiperheitä. Jos perhe pääsisi perhekuntoutukseen jo ajoissa, voitaisiin ongelmavyöhytiä avata ennen kuin se kasvaa suuremmaksi ja hankalammaksi. Kehittämishankkeen aikana tuli selväksi, ettei ole olemassa mon-

taa tahoja Varsinais-Suomessa, joka tarjoaa perhekuntoutusta. Kysyntää on etenkin isoissa kunnissa ja koska kuntoutusjaksot ovat pitkiä, on asiakkaiden vaihtuvuus vähäistä eikä uusia paikkoja vapaudu. Tämän vuoksi Tukikoti Sylin suunnittelema perhekuntoutus toisi helpotusta kasvavaan tarpeeseen.

8.2 Kehittämispöytäkirjan arviointi

Kehittämishankkeen prosessi oli suunniteltu ja jäsenelty tarkasti alusta lähtien, mikä näkyi prosessin sulavana etenemisessä. Vaikka aikatauluihin ja tuotoksen sisältöön tuli muutoksia, se kuuluu osaksi kehittämistyötä eikä haitannut työskentelyä merkittävästi. Prosessi oli onnistunut ja tuotos oli tavoiteltu, kattava ja tarpeellinen. Hanke eli eräänlaisessa murrosvaiheessa, kun Aluehallintovirasto yritti muodostaa linjausta, mitä perhekuntoutukselta alueellisella tasolla vaaditaan. Tämä haittasi työskentelyn etenemistä, koska ainut toimintasuunnitelmaa ohjaava taho ei pystynyt antamaan suuntaa työskentelylle. Kokonaisuudessaan kehittämishanke toteutui niin hyvin kuin mahdollista ja jokainen kehittämistyöryhmän jäsen panosti työskentelyyn täysivoimaisesti.

Hankkeessa ei käsitelty lastensuojelun asiakkaiden tietoja tai muitakaan asiakkaiden kannalta salassa pidettäviä asiakirjoja, joten eettiset kysymykset niiltä osin ovat aiheettomia. Hankkeen aikana käsiteltiin kuitenkin yrityssalaisuuden piiriin kuuluvia tietoja. Tämä piti huomioida ulkopuolisten tahojen kanssa kehittämishankkeesta keskusteltaessa. Yritys voi osaltaan itse päättää, mitkä asiat haluaa pitää salaisina ja millaista tietoa antaa julki, ja näitä päätöksiä piti hankkeessa kunnioittaa. Keskustelua toimintasuunnitelman julkistamisesta käytiin moneen otteeseen. Koska toiminta ei ollut vielä käynnistynyt kehittämishankkeen päätyttyä, päädyttiin kehittämistyöryhmän päätöksestä, ettei ole perusteltua liittää toimintasuunnitelmaa raporttiin.

Kehittämistyöryhmä toimi sille annettujen tavoitteiden mukaisesti ja tavoitteet saavutettiin sovitussa aikataulussa. Työryhmän työskentely oli säännöllistä ja eteenpäin suuntautuvaa. Jokaisen jäsenen osaaminen ja tietotaito pääsivät työskentelyssä esille. Valitettavaa oli, että työryhmän jäsenet vaihtuivat, jolloin

ryhmän työskentely ei muodostunut yhtä tiiviiksi kuin mitä muuttumattomalla kokoonpanolla olisi ollut mahdollista. Kuitenkin eri ihmisten mukanaolo toi uusia näkökulmia ja erilaista lähestymistapaa, jota yhdellä kokoonpanolla ei olisi välttämättä saavutettu. Työryhmän koko oli sopiva, koska kaikille jäsenille löytyi työtehtäviä ja vastuita prosessin eri vaiheissa. Isommalla ryhmällä osa jäsenistä olisi voinut kokea itsensä tarpeettomaksi tai työskentely olisi voinut venyä turhaan.

Benchmarkingin avulla saimme mukaan myös ulkopuolisia toimijoita ja heidän käsityksiään perhekuntoutuksen järjestämisestä. Benchmarking oli hyvä keino saada erilaisia näkemyksiä toimintasuuunnitelmaan, koska ei ole olemassa tahoja, jolla olisi resursseja työskennellä tällaisessa prosessissa yhteistyössä tai puolueettomana työnohjaajana. Vaikka Aluehallintovirasto ja Valvira ovat valvovia tahoja toiminnan käynnistämisen prosessissa, sieltä saatu tuki ja ohjaus oli todella vähäistä. Työryhmän jäsenet käyttivät myös omia verkostojaan hyödyksi työskentelyn aikana ja tiedustelivat muilta Varsinais-Suomen lastensuojelun työntekijöiltä näkemyksiä yleisesti perhekuntoutuksesta ja sen järjestämisestä.

Henkilökuntakokouksessa kävi ilmi, ettei työyhteisö tiennyt perhekuntoutuksen kehittämissuunnitelmista vielä juuri mitään, joten aikaa kului paljon toiminnasta kertomiseen. Henkilökuntakokous toimi eräänlaisena herättelevänä tapaamisena, jossa he alkoivat pohtia, mitä samassa yksikössä tapahtuva perhekuntoutus voisi tarkoittaa työskentelyn kannalta. Myös toimintasuuunnitelman käsite oli osalle epäselvä. Kaikki eivät olleet vielä perehtyneet oman yksikön toimintasuuunnitelmaan, mistä päättelin, ettei sitä pidetä keskeisenä omaa työtä ohjaavana dokumenttina. Muut asiakirjat, kuten asiakassuuunnitelmat, perehdytyskansio ja hoito- ja kasvatussuuunnitelmat nähtiin omaa toimintaa ja työskentelyä ohjaavina dokumentteina. Ohjaajan työssä asiakirjoihin tutustumiselle pitää tietoisesti varata aikaa, mistä syystä se saattaa helposti jäädä perustyön jalkoihin.

Henkilökuntakokous voisi toimia menetelmänä, mikäli tavoitteena olisi suunnitella perhekuntoutusta koko työyhteisön voimin. Tällöin työyhteisön motivoimiseen ja osallistamiseen pitäisi varata enemmän aikaa ja resursseja. Tällaisena irrallisena yhden kerran toimintana se toimi tiedottamisen välineenä ja antoi työnteki-

jöille mahdollisuuden kertoa ajatuksia ja tunteita toiminnan käynnistämisestä. Koko työyhteisön mukaan ottaminen ei kuitenkaan olisi ollut tässä kehittämissankkeessa tavoitteiden saavuttamisen kannalta tarpeellista, ennemminkin se olisi vienyt turhaan resursseja perustehtävältä. Työyhteisön tiedottaminen ja ajatusten kuuleminen sekä mahdollisuus vaikuttaa olivat kuitenkin tärkeitä elementtejä kehityshankkeen onnistuneen lopputuloksen saavuttamiseksi. Jos perhekuntoutus olisi ehtinyt käynnistyä ennen opinnäytetyön valmistumista, olisi ollut mielenkiintoista järjestää toinen suunniteltu henkilökuntakokous ja olla mukana kehittämässä käytäntöjä ja yhteistyökuvioita perhekuntoutuksen ja lastenkodin työntekijöiden kanssa yhdessä.

LÄHTEET

- Anttila, P. 2007. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö. Hamina: Akatiimi Oy.
- Bardy, M. 2009. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 17–46.
- Beckett, C. 2003. Child protection: An introduction. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Forsberg, H. & Linnas, H. 2004. Lapsi ja lastensuojelu. Teoksessa Söderholm, A.; Halila, R.; Kivitiie-Kallio, S.; Mertsola, J. & Niemi, S. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 218–238.
- Ghate, D. & Hazel, N. 2002. Parenting in poor environments: Stress, support and coping. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Hankonen, R. & Jokimäki P. 2012. Perheiden parsija. Tehy 6/2012, 6–7.
- Hansen, M. 2004. Olipa kerran perhe. Arvostava työote perhetyössä. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry.
- Heikkilä, J. & Heikkilä, K. 2001. Dialogi – Avain innovatiivisuuteen. Helsinki: WSOY.
- Heino, T. 2007. Keitä ovat lastensuojelun uudet asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastotulokujen takana. Stakes: Helsinki Viitattu 24.1.2012 www.stat.fi > Julkaisut > Verkkojulkaisut > Työpapereita 2007.
- Heino, T. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 52–75.
- Heinonen, S.; Klingberg, R. & Pentti, P. 2012. Kaikkien aivot käyttöön. 3. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Helminen, J. 2006. Onnen kehto vai kurjuuden alho? Suomalaisten lapsiperheiden arjen kurjistumisesta. Teoksessa Helminen, J. (toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 15–36.
- Hughes, D. 2011. Kiintymyksen keskeinen vanhemmuus - toimivuutta kasvatukseen. Tampere: PT-Kustannus.
- Huotari, J. Projektin dokumentointi. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Saatavilla: http://homes.jamk.fi/~huojo/opetus/IIZT4010/IIZT4010_4.pdf
- Hurtig, J. 2010. Lasten suojelua ja perheen kuntoutusta – lastensuojelullisen kuntoutuksen tavoitteet ja niiden saavuttaminen. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 237–249.
- Härkönen, J. 2005. Lapset työttömissä kotitalouksissa. Teoksessa Isoniemi, H. & Penttilä, I. Perheiden muuttuva elinolo. Artikkeleita lapsiperheiden elämänmuutoksista. Helsinki: Tilastokeskus, 109–121.
- Järvinen, R.; Lankinen, A.; Taajamo, T.; Veistilä, M. & Virolainen, A. 2007. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita.
- Karjalainen, A. 2002. Mitä benchmarking -arviointi on? Viitattu 20.2.2012 www.oulu.fi/w5w/benchmarking/bm.RTF.

- Karlöf, B. 1995. Benchmarking workbook with examples and ready-made forms. New York: John Wiley & Sons.
- Koukkunen, K.; Hosia, V. & Keränen, J. 2006. Iso sivistyssanakirja. 2. painos. Helsinki: WSOY.
- Laatukeskus. 1998. Benchmarking –käsikirja. Nopea oppiminen – ylivoimainen kilpailuetu. Helsinki: Laatukeskus.
- Laine, S. 2010. Puhuminen vaikeiksi koetuista asioista. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 189–207.
- Laine, S.; Heino, L. & Pärnä, K. 2010. Perhekuntoutuksen moniammatilliset käytännöt. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 137–165.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.
- Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 9.8.1996/603.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Lee, T. 2008. An elephant on my shoulder: The burden of parenthood. Teoksessa Bowkett, S.; Lee, T. & Harding, T. Happy families: Insights into the art of parenting. London: Continuum International Publishing.
- Miller, H. & Törrönen, M. 2010. Arvostava ja aito kohtaaminen. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 68–86.
- Myllärniemi, A. 2006. Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Helsinki: SOCCAn ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja 7/2006.
- Olsson, K.; Laine, S.; Heino, L.; Pärnä, K. & Törrönen, M. 2010. Perhekuntoutuksen tulevaisuus. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 277–284.
- Pesonen, A. 2006 Hyväksytyksi tulemisen kokemus sosiaali- ja terveysalan auttamistyössä. Teoksessa Helminen, J. (toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 155–170.
- Pietilä-Hella R. 2006. Perhekeskus – kohtaamisen tila ja paikka. Teoksessa Helminen, J. (toim.) 2006. Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 63-78.
- Pojjula, S. 2008. Lapsi ja kriisi, selviytymisen tukeminen. 2.painos. Helsinki: Kirjapaja.
- Puttonen, M. 1993. Työyhteisön kehittäminen. Helsinki: WSOY.
- Pärnä, K. 2010. Perhekuntoutus lasten ja perheiden palveluna. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 41–50.
- Räty, T. 2010. Lastensuojelulaki - käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.
- Saarinen, S. 2009. Vanhemmuuden arviointi pienten lasten vastaanottokodissa. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 67–80.

- Sarala, U. 2000. Toiveista totta. Työyhteisöjen kehittäminen käytännössä. Helsinki: Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia.
- Skyttä, A. 2005. Tiimitys ja sen läpivienti. Matkalla kohti matalampia organisaatioita. Vantaa: Innotiimi Oy.
- Spiik, K-M. 2004. Tulokseen tiimityöllä. Helsinki: WSOY.
- Stewart, G.; Manz, C. & Sims, H. 1999. Team work and group dynamics. New York: John Wiley & Sons.
- Suomen Kuntaliitto. 2012. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien tilanne kunnissa 2010. Viitattu 24.1.2012 www.kunnat.net > Asiantuntijapalvelut > Sosiaali- ja terveys > Sosiaalipalvelut > Lasten, nuorten ja perheiden palvelut > Tutkimus- ja kehittämishankkeet > Kysely kunnille lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmista ja lastensuojelusta.
- Tapio, N.; Seppänen, P.; Hyppönen, T.; Janhunen, T.; Prusila, L.; Salo, S.; Toivanen, R. & Vilén, M. 2010 Parisuhde ja vanhemmuus. Teoksessa Vilén, M; Seppänen, P; Tapio, N. & Toivanen, R. (toim.) Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja, 101–167.
- THL, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2011a. Lastensuojelu 2010. Tilastoraportti 29/2011 Viitattu 16.1.2012 www.stat.fi > Tilastot aiheittain > Sosiaaliturva > Lastensuojelu.
- THL, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2011b. Toimeentulotuki 2010. Tilastoraportti 43/2011 Viitattu 16.1.2012 www.stat.fi > Tilastot > Tilastoja aiheittain > Sosiaalipalvelut > Toimeentulotuki.
- THL, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2012. Lasten Kaste. Viitattu 24.1.2012 kasvunkumppanit.thl.fi > Lait ja oppaat > Ohjelmat > Lasten Kaste.
- Tilastokeskus. 2011. Perheet 2010, vuosikatsaus. Lapsiperheiden määrä tasaisessa laskussa. Viitattu 16.1.2012 www.stat.fi > Tilastot > Väestö > Perheet > 2010 > vuosikatsaus.
- Timonen-Kallio, E. 2009. Työmenetelmät ammatillisten käytäntöjen vahvistajina. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 7–21.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta: näkökulmia kehittämisssessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. 3., uudistettu painos. Tampere: Tampere University Press.
- Tulensalo, L. & Ylä-Herranen, T. 2009. Avoimen dialogin ja verkostotyön mahdollisuudet lastensuojelussa. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 22–35.
- Tuurala, T. 1993. Lastensuojelusta perheiden tukemiseen. Perheiden palvelujen kehittäminen Tampereen perhetukikeskuksissa. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Törrönen, M. 2010. Lapsuuden elinolot ja hyvinvoinnin edellytykset. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 15–39.
- Unicef. 2011. Lapsen oikeuksien sopimus lyhennettynä. Viitattu 12.7.2012 www.unicef.fi > Lapsen oikeuksien sopimus > Sopimus lyhennettynä.
- Walsh, F. 2006. Strengthening family resilience. New York: Guilford Press.
- Valtioneuvoston kanslia. 2007. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma.

Valtioneuvoston kanslia. 2011. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. Helsinki.

Vilen, M.; Hansen, M.; Janhunen, T.; Kytöpuu, K.; Salo, S.; Seppänen, P.; Seppänen S. & Tapio N. 2010. Perhe ja perhetyö. Teoksessa Vilén, M; Seppänen, P; Tapio, N. & Toivanen, R. (toim.) Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja. 9-59

WebFinance. 2012. Business Dictionary. Viitattu 18.10.2012 www.businessdictionary.com > action plan.

Virkki, P. & Somerniemi, A. 1997. Projektityö – kehittämisen moottori. 4., uudistettu painos. Helsinki: Edita.

Perhetukiyksikön toimintasuunnitelman sisällysluettelo

1 TUKIKOTI SYLI

2 PERHEKUNTOUTUS

3 ASIAKASPERHEET

4 PERHEKUNTOUTUKSEN MENETELMÄT

5 VANHEMMUUS

6 HENKILÖKUNTA

7 KUNTOUTUSVERKOSTO

8 DOKUMENTOINTI

LIITTEET

Liite 1. Perhetukiyksikön säännöt